

სსიპ ლ. საყვარელიძის სახ. დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი

ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი

„ქ.მცხეთის სივრცით-ტერიტორიული განვითარების მართვის დოკუმენტაციის
სტრატეგიული გარემოსდაცვითი შეფასების სკოპინგის ანგარიშზე“

დასკვნა

დამგეგმავი: საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს სისტემაში შემავალი სსიპ - საქართველოს მუნიციპალური განვითარების ფონდი

დამტკიცებაზე პასუხისმგებელი: ქ. მცხეთის მუნიციპალიტეტი

ანგარიშის წარმდგენი: ერთობლივი საქმიანობა (ამხანაგობა) „აქოლისი“

წარმოდგენილი სტრატეგიული დოკუმენტის სკოპინგის ანგარიში მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ქ. მცხეთის და მიმდებარე ტერიტორიის განვითარების, სამომავლო გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში გარემოსა და ჯანმრთელობის დაცვასთან დაკავშირებულ ასპექტებს და შეფასებას საზოგადოებასთან კონსულტაციის გზით. ქ. მცხეთის სივრცითი-ტერიტორიულ განვითარებაში სახელმწიფო, მუნიციპალური თუ კერძო პირების მიერ დაგეგმილი ღონისძიებების განხორციელებისათვის უპირველეს საჭიროებას წარმოადგენს ქ.მცხეთის გენერალური გეგმის (გგ) დამტკიცება, რომლის ამოცანაა დასახლების მთელი ტერიტორიის განვითარება, მისი გამოყენებისა და განაშენიანების ზოგადი რეგულირება და სათანადო უზრუნველყოფა. გგ-ს დამტკიცებას წინ უსწრებს ქ. მცხეთის ისტორიულ-კულტურული საყრდენი გეგმა, რომელიც საფუძველია განაშენიანების რეგულირებისა და ისტორიული განაშენიანების დაცვის ზონებში წარმოადგენს განაშენიანების გეგმებისა და განაშენიანების დეტალური გეგმების საფუძველს, განსაზღვრავს დასახლების ტერიტორიის ნაწილების განვითარებას, მათი გამოყენებისა და განაშენიანების კონკრეტულ რეგულირებას და სათანადო უზრუნველყოფას.

წარმოდგენილი პროექტით ქ. მცხეთისათვის ისტორიულად ორგანული ტრადიციის შესაბამისად („დიდი მცხეთა“) გეგმარება არ იზღუდება მხოლოდ საკუთრივ ქალაქის საზღვრებისა თუ განაშენიანების ფარგლებით; ის ვრცელდება მთელს საკვლევ არეალზე. განსაკუთრებული მნიშვნელობა გააჩნია მცხეთის, როგორც ქვეყნის სულიერი დედაქალაქის თემის წარმოჩენას. პროექტი „მეორე იერუსალიმი“ პილიგრიმობის მნიშვნელოვანად განვითარების გარანტორია.

ქ. მცხეთის სივრცით-ტერიტორიული განვითარებაში გათვალისწინებულია:

- „ახალი იერუსალიმის“ საერთაშორისოდ აღიარებული მოდელის მქონე ფუნქციურ-გეგმარებითი დამუშავება (იუნესკოს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ნუსხაშია შეტანილი საერთაშორისო სტატუსის მქონე ტერიტორიების გათვალისწინებით).
- ახლადგამოვლენილი („ძეგლის ნიშნის მქონე ობიექტების“) არქეოლოგიური, არქიტექტურული, მათ შორის, სამოქალაქო და საინჟინრო არქიტექტურის ობიექტების წარდგენა ძეგლის სტატუსის მოსაპოვებლად;

- დედაქალაქის აგლომერაციის ფუნქციურ-სტრუქტურული განვითარების კონტექსტისა და ამ პროცესში „დიდი მცხეთის“ როლის გათვალისწინება;
- მატერიალური და არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის გამოვლენისა და დაცვის მაქსიმალური აქტუალიზება და ქალაქთმშენებლობითი ინტერპრეტაცია;
- საკვლევ არეალში ძირითადი „ცხელი წერტილებისა“ და პრობლემების გამოვლენა, მათ მიმართ არქიტექტურული-გეგმარებითი თუ ადმინისტრაციული ღონისძიებების დასახვა, საზოგადოების ინტერესების უზრუნველყოფა, სამომავლო საინვესტიციო პროგრამების შემუშავება და სხვა.

რაც თავის მხრივ, ადრეულ ეტაპზე განსაზღვრავს და ხელს შეუწყობს საკვლევ ტერიტორიაზე რეალურად მნიშვნელოვან პრიორიტეტულ საკითხებზე ორიენტირებას, რესურსების ეფექტურად გამოყენებას. საფუძვლად დაედება ქ. მცხეთის და მიმდებარე სოფლებში ეკონომიკური განვითარების ნებისმიერი სახის გარემოსა და ადამიანის ჯანმრთელობაზე უარყოფითი ზემოქმედების ადრეულ ეტაპზე პრევენციას და ჯანმრთელობის ხელშეწყობის¹ პოლიტიკის განხორციელებას.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, „ქ. მცხეთის სივრცით-ტერიტორიული განვითარების მართვის დოკუმენტაციის სტრატეგიული გარემოსდაცვითი შეფასების სკოპინგის ანგარიშის“ საფუძველზე, ადამიანის ჯანმრთელობაზე ზემოქმედების შეფასებისათვის განისაზღვრა ძირითადი პრიორიტეტები (ჰაერის დაბინძურების, სასმელ-წყლის და ადექვატური სანიტარიის, ჯანმრთელი ცხოვრების წესის ხელშეწყობის, დასაქმების, საერთო სარგებლობის მწვანე სარეკრეაციო არეალებზე ხელმისაწვდომობის, რადიაციული უსაფრთხოების, მოსახლეობის დაცვის ფიზიკური, ქიმიური და ბიოლოგიური ფაქტორების ზემოქმედების დონის ჰიგიენური ასპექტები, სამედიცინო სერვისებზე (რომლებიც პირდაპირ თუ არაპირდაპირ უკავშირდება გადამდები და არაგადამდები დაავადებების განვითარებას) ხელმისაწვდომობის დონე) და გამოყენებული იქნა ორი ინსტრუმენტი:

1. წარმოდგენილი ინფორმაციის კვლევების/ მტკიცებულებების შეფასება.
2. წარმოდგენილი ინფორმაციის საფუძველზე პრიორიტეტული ზემოქმედების ფაქტორების იდენტიფიცირება და დასკვნის მომზადება.

გარდა ამისა, დასკვნის მოსამზადებლად გამოყენებულ იქნა საქართველოში მოქმედი კანონები, ხელშეკრულებები და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები, და საერთაშორისოდ აღიარებული დოკუმენტები, კერძოდ:

- კანონი „ჯანმრთელობის დაცვის შესახებ“.
- კანონი „საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის“
- კანონი „გარემოს დაცვის შესახებ“
- კანონი „გარემოსდაცვითი კოდექსი“
- კანონი „წყლის შესახებ“

¹ ჯანმრთელობის ხელშეწყობა, წარმოადგენს მიდგომას, რომელიც განაპირობებს გარდაილი სიკვდილიანობის შემცირებას, წამყვანი რისკ ფაქტორებისა და ჯანმრთელობის დეტერმინანტების პრობლემის გადაჭრას, ჯანდაცვის მდგრადი სისტემების გაძლიერებას და კრიტიკულ როლს თამაშობს როგორც გადამდები და ასევე არაგადამდები დაავადებების პრევენციისა და კონტროლის გამოსავლის გაუმჯობესებაში.

კანონი „ნიადაგის დაცვის შესახებ“
კანონი „ატმოსფერული ჰაერის დაცვის შესახებ“
კანონი „კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ“;
კანონი „დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ“;
კანონი „მდინარეთა ნაპირების რეგულირების შესახებ“;
კანონი „ნიადაგების კონსერვაციისა და ნაყოფიერების აღდგენა-გაუმჯობესების შესახებ“
კანონი „ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი“
ორგანული კანონი „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“
კანონი „კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ“;
კანონი „სამოქალაქო უსაფრთხოების შესახებ“;
კონკორდატი-საქართველოს კონსტიტუციით და სახელმწიფოსა და საქართველოს მართლმადიდებელ ავტოკეფალურ ეკლესიას შორის კონსტიტუციური შეთანხმება.
კონვენცია „ევროპის დაცული ლანდშაფტების შესახებ“
„ევროპის არქიტექტურული მემკვიდრეობის დაცვის“ კონვენცია
კონვენცია „ტრანსასაზღვრო წყლებისა და საერთაშორისო ტბებისა დაცვისა და გამოყენების“ შესახებ
ქიმიური, ბიოლოგიური, რადიაციული და ბირთვული საფრთხეების შემცირების ეროვნული სტრატეგია.
UNITED NATIONS ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE (UNE CE). Resource Manual to Support Application of the Protocol on Strategic Environmental Assessment. UNITED NATIONS. New York and Geneva, 2012;
GUIDELINES ON PRACTICAL APPLICATION OF STRATEGIC ENVIRONMENTAL ASSESSMENT IN GEORGIA. OECD, UNEP, UNECE and UNIDO. 2016;
NHS. London Healthy Urban Development Unit. Rapid Health Impact Assessment Matrix. 2017;
ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის სახელმძღვანელო დოკუმენტები
<https://www.who.int/hia/en/>
ადამიანის ჯანმრთელობისათვის უსაფრთხო გარემოს უზრუნველსაყოფად შემუშავებული სანიტარიულ-ჰიგიენური ნორმები, ტექნიკური რეგლამენტები, სხვადასხვა სექტორალური სტრატეგიები და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული რეკომენდაციები.

წარმოდგენილი ინფორმაციის კვლევების/ მტკიცებულებების შეფასება

ქ. მცხეთის და საკვლევი არეალის სივრცით-ტერიტორიული დაგეგმვა ეყრდნობა სამ ძირითად პრინციპს:

1) კულტურული და რელიგიური მემკვიდრეობის დაცვასა და მიმზიდველობის ზრდას, მისი, როგორც ქალაქის მდგრადი განვითარების ერთ-ერთი მთავარი ეკონომიკური ფაქტორის როლის

გათვალისწინებით;

2) ტერიტორიის ყველა მომხმარებლისათვის (მაცხოვრებლები, ტურისტები, მომლოცველები და სხვ) სარგებლის მიღების შესაძლებლობის უზრუნველყოფა, მათი სხვადასხვა საჭიროებების გათვალისწინებით

3) გარემოს დაცვა და კონსერვაცია.

წარმოდგენილ პროექტში აღნიშნულია, რომ დასახლების სივრცით-ტერიტორიული დაგეგმვის დოკუმენტების შემუშავება ხორციელდება წინასაპროექტო კვლევის შედეგად მიღებული მონაცემების საფუძველზე შემუშავებული გეგმარებითი დავალებების შესაბამისად, დამყარებულია „სივრცითი მოწყობისა და ქალაქთმშენებლობის საფუძვლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მოთხოვნებს. ამ ეტაპზე აღნიშნული კანონი ძალადაკარგულია, შესაბამისად ნაწილი თანხვედრაში უნდა იქნეს მოყვანილი „საქართველოს სივრცის დაგეგმარების, არქიტექტურული და სამშენებლო საქმიანობის კოდექსი“ საქართველოს კანონის მოთხოვნებთან, ასევე „სივრცის დაგეგმარებისა და ქალაქთმშენებლობითი გეგმების შემუშავების წესის შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2019 წლის №260 დადგენილების და „ტერიტორიების გამოყენების და განაშენიანების რეგულირების ძირითადი დებულებების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2019 წლის 3 ივნისის №261 დადგენილების მოთხოვნების. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია ტერიტორიის განაშენიანების დროს სხვადასხვა ინტენსივობის მქონე საცხოვრებელ ზონებში გათვალისწინებულია თუ არა სარეკრეაციო სივრცეები, ჯანდაცვის და სპორტის ობიექტები, სკოლამდელი და სასკოლო აღზრდის დაწესებულებები, ხომ არ არის დარღვეული შესაბამისი ზონირების პრინციპი და განთავსებულია ობიექტი, რომელიც ზიანს აყენებს გარემოს და ადამიანის ჯანმრთელობას, ან/და განთავსებულია სამეწარმეო ობიექტი, რომელიც არღვევს სამეზობლო თემის პრინციპებს. გასათვალისწინებელია, რომ წლების მანძილზე არაერთი ფაქტობრივი მასალა დაგროვდა, რომელიც მოწმობს მართებულად დაგეგმილი საერთო სარგებლობის ხელოვნური სარეკრეაციო ზონების და გამწვანების შემთხვევებში, მოქალაქეებს სრულყოფილად შეუძლიათ ისარგებლონ სპორტული და გამაჯანსაღებელი ობიექტების ქსელის შესაძლებლობებით, შესაბამისად დაცულნი იქნენ სატრანსპორტო, საყოფაცხოვრებო და სარეკრეაციო სივრცესთან არსებული საფრთხეებისგან. ზემოაღნიშნული დეტალური შეფასება, რომელიც არ არის წარმოდგენილი, საშუალებას მოგვცემდა გავაანალიზოთ, როგორია ხელმისაწვდომობა:

- საერთო სარგებლობის მწვანე სარეკრეაციო არეალებზე;

- სკოლამდელი და სასკოლო აღზრდის დაწესებულებებში არსებულ მდგომარეობაზე და შესაბამისობა მოქმედ ნორმატიულ დოკუმენტების მოთხოვნებთან, ნაკვეთებისა და ღია სპორტული მოედნების შესახებ, რა საჭიროებები გამოიკვეთა და უბნებში არსებული ტერიტორიული რესურსი, როგორც არსებული სკოლამდელი და სასკოლო აღზრდის დაწესებულებების გაფართოებისათვის, ასევე ახალის შექმნისათვის.
- სამედიცინო დაწესებულებებზე და ჯანდაცვის ობიექტებზე.

სკოპინგის დასკვნისთვის და ასევე შემდგომში გასაცემი რეკომენდაციებისათვის შემუშავდა სპეციალური მატრიცა (დანართი 1.), შემდეგი კომპონენტების მიხედვით:

1. ძირითადი დემოგრაფიული მაჩვენებლები

მოსახლეობის ძირითადი დემოგრაფიული მაჩვენებლები (მოსახლეობის სრული დემოგრაფიული პროფილი, შობადობა, სიკვდილიანობა, ბუნებრივი მატება, სხვა ძირითადი დემოგრაფიული მაჩვენებლები წარმოადგენს საფუძველს პოპულაციური ჯანმრთელობის პროფილის განსაზღვრისა და ჯანმრთელობაზე ზემოქმედების შეფასების მართებულად წარმოებისათვის.

რეკომენდებულია ქ. მცხეთის მოსახლეობის ძირითადი დემოგრაფიული მაჩვენებლების შესწავლა, საბაზისო მონაცემთა დადგენის, განვითარების გეგმით გათვალისწინებული ღონისძიებების მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე შესაძლო ზეგავლენის მართებულად შეფასებისა და განვითარების გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის ჩარჩოს განსაზღვრისათვის.

შესაბამის მონაცემთა ბაზა შეფასებისა და კვლევისათვის - საქსტატი, დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი.

2. მოსახლეობის სამედიცინო მომსახურება, სოციალური სერვისები, დასაქმება

2.1 სამედიცინო მომსახურება

ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის ბოლო ხელმისაწვდომი მონაცემებით, ერთ სულ მოსახლეზე ამბულატორიულ-პოლიკლინიკური მომსახურებისთვის მიმართვიანობის საშუალო მაჩვენებელი ევროპის რეგიონის ქვეყნებისთვის ≈ 6 -ს შეადგენს. საქართველოში 2002-2012 წლებში მაჩვენებელი 2.2-ს არ აღემატებოდა. საყოველთაო ჯანდაცვის სახელმწიფო პროგრამის ამოქმედების შემდეგ დაფიქსირდა მოსახლეობის მიმართვიანობის მკვეთრი ზრდა, როგორც ამბულატორიულ, ასევე სტაციონარულ დაწესებულებებში. 2015-2016 წლებში ერთ სულ მოსახლეზე ამბულატორიული სერვისის მიმწოდებელ დაწესებულებებში მიმართვიანობამ 3.9-ს მიაღწია, თუმცა 2017 წელს უმნიშვნელოდ შემცირდა და 3.5 გახდა.

მნიშვნელოვანია გაანალიზდეს რაოდენობა და ხელმისაწვდომობა ამბულატორიულ და სტაციონარულ დაწესებულებებსა და სასწრაფო სამედიცინო მომსახურებაზე მცხეთის მუნიციპალიტეტში, როგორია თანამედროვე სამედიცინო ტექნოლოგიებით უზრუნველყოფა, რათა დროულად და ხარისხიანად მოხდეს სამედიცინო დახმარების გაწევა, როგორც ადგილობრივი მოსახლეობის, ასევე ტურისტებისათვის.

ზემოაღნიშნული ინფორმაციის გაანალიზების შემდეგ, მნიშვნელოვანია მოძიებულ იქნეს და დაემატოს წარმოდგენილ პროექტს დღეს არსებული და საპროგნოზო მონაცემები განაშენიანების დეტალური გეგმების ტერიტორიების მოცვით:

- ავადობის ტვირთის შესახებ ქ.მცხეთის და მიმდებარე საკვლევ არეალზე.
- ერთ სულ მოსახლეზე ამბულატორიული და სტაციონარულ დაწესებულებების სერვისის მიმწოდებელ დაწესებულებების, ასევე სასწრაფო სამედიცინო დახმარებით უზრუნველყოფის საკითხი.

რათა არჩეულ იქნეს ადრეულ ეტაპზე გარემოს ხარისხობრივი მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად პრიორიტეტული აქტივობები პრევენციული ღონისძიებების დაგეგმვისათვის (სამედიცინო სრვისებზე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება, მოსახლეობის განათლება, ჯანსაღი ცხოვრების წესის პროპაგანდა, ფიზიკური აქტივობა და შესაბამისი ინფრასტრუქტურის მოწყობა, ცნობიერების ამაღლების კამპანია და საინვესტიციო პროექტები).

2.2 დასაქმება

წარმოდგენილ საპროექტო დოკუმენტში არ რის შეფასებული მცხეთის მუნიციპალიტეტში დასაქმების საკითხი. ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის მონაცემებით, უმუშევრობა ასოცირებულია ავადობის რისკის გაორმაგებასთან და 60%-ით ნაკლებია გამოჯანმრთელების ალბათობა. უმუშევრობა ძლიერ კორელაციაშია თამბაქოს, ალკოჰოლის ჭარბ მოხმარებას, ღვიძლის ციროზს, წყლულოვან დაავადებებთან, ფსიქიკურ დარღვევებთან და ხელს უწყობს სუიციდის შემთხვევების ზრდას. დასაქმების აქტიური პოლიტიკა და მიზანმიმართული სოციალური დაცვის სისტემა ამცირებს უმუშევრობის გვერდით ეფექტებს.

პროექტში აღნიშნულია **მხოლოდ ინფორმაცია, რომ პროექტის განხორციელების შემთხვევაში სხვადასხვა ფუნქციური დანიშნულების 500-მდე** სამუშაო ადგილი შეიქმნება, რაც მცხეთის მასშტაბებით საკმაოდ მაღალი ციფრია. ამაში არ იგულისხმება ეკონომიკურად აქტიური, თვითდასაქმებული მოსახლეობის რაოდენობა. არ არის გაანალიზებული რა პროფესიის და კვალიფიკაციის მქონე ადამიანებზეა საუბარი, ასევე როგორი იქნება დაქირავებით და თვითდასაქმებულთა განაწილება, შესაბამისად, არსებობს თუ არა ადგილობრივთა შორის შესაბამისი კადრები, თუ უნდა დაიგეგმოს მუნიციპალიტეტის მიერ სათანადო საგანმანათლებლო პროგრამები.

მიზანშეწონილია ხედვაში წარმოდგენილი იყოს მოსაზრებები მცხეთის ფუნქციური დატვირთვების გადანაწილების მიზნით, მათ შორის, ტურისტული სფეროს მომსახურებისა და მცხეთელებისათვის დასაქმების ადგილების მოწყობის, ახლომდებარე დასახლებული ადგილების განვითარებასთან დაკავშირებით.

შესაბამის მონაცემთა ბაზა შეფასებისა და კვლევისათვის - საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო, საქსტატი, დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი, მცხეთის მუნიციპალიტეტი, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი

განვითარების სამინისტრო, საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო, საქართველოს განათლების მეცნიერების კულტურისა და სპორტის სამინისტრო.

3. მოსახლეობის ჯანმრთელობის პროფილი

3.1 ავადობა და ხელმისაწვდომობა სამედიცინო სერვისებზე არსებულ და სამომავლოდ ქმედების და საკვლევი არეალის განაშენიანებულ ტერიტორიაზე

ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის შეფასებით, საქართველოში 2010-2016 წლებში 3%-ით შემცირდა ყველა მიზეზით გამოწვეული ავადობის ტვირთი (DALYs)². თუმცა მოიმატა არაგადამდები დაავადებებით ავადობის ტვირთის ხვედრითმა წილმა (83.3% - 2010 და 85.3% - 2016). ასევე სსიპ - ლ. საყვარელიძის სახელობის დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრის მონაწილეობით საქართველოში 2013 წელს მიმდინარეობდა ავადობის გლობალური ტვირთის კვლევა - აგტკ (Global Burden of Disease Study – GBD), რომელიც წარმოადგენს სიკვდილიანობის და დაავადებების, ტრავმების და რისკ-ფაქტორებით გამოწვეული მდგომარეობების გამო დაკარგული ჯანმრთელობის რაოდენობრივად შედარებადი სიდიდეების გაზომვის სისტემურ მეცნიერულ მეთოდს. კვლევის საფუძველზე შეფასდა 2007 და 2017 წლებში სხვადასხვა დაავადებებით გამოწვეული ნაადრევი სიკვდილიანობის გამო სიცოცხლის დაკარგული წლების ოდენობა. აღნიშნულ წლებს შორის ნაადრევი სიკვდილიანობის გამო სიცოცხლის დაკარგული წლების სხვაობის ყველაზე მაღალი წილი გულ-სისხლძარღვთა დაავადებებზე და ინსულტებზე მოდიოდა³. სიცოცხლის დაკარგული წლების 10 ძირითადი მიზეზია:

- გადამდები, დედათა, ნეონატალური და კვებითი ავადმყოფობები;
- არაგადამდები ავადმყოფობები;
- ტრავმები.

განაალიზებული მონაცემების საფუძველზე, ურთიერთკავშირი გარემოს ხარისხობრივ მდგომარეობასა და დაავადებებს შორის დასაბუთებულია კვლევებითა და ექსპერტთა დასკვნებით და მოიცავს 100-ზე მეტ დაავადებას და დაზიანებას. ანალიზმა აჩვენა, რომ გლობალური სიკვდილიანობის 23% (26% - 5 წლამდე ასაკის ბავშვთა სიკვდილობა) განპირობებულია გარემოს მოდიფიცირებადი ფაქტორებით. დაავადებათა სიის სათავეშია ინსულტი, გულის იშემიური დაავადება, დიარეა და სიმსივნური დაავადებები⁴. საქართველოში სიკვდილიანობის 97% გამოწვეულია არაგადამდები დაავადებებით და მაღალია გარემოსთან ასოცირებული გულ-სისხლძარღვთა, ფილტვისა და სხვა ლოკალიზაციის კიბოს, ასთმისა და ფილტვის ქრონიკული ობსტრუქციული დაავადებების ტვირთი.

² ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაცია ავადობის ტვირთის გასაზომად იყენებს არაქმედითუნარიანი სიცოცხლის წლებს (DALYs), რომელიც ასახავს მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე როგორც სიკვდილიანობის, ისე ავადობის შედეგებს.

³ წყარო: ვაშინგტონის უნივერსიტეტის ჯანმრთელობის გაზომვების და შეფასების ინსტიტუტი. <http://www.healthdata.org/georgia>

⁴ წყარო: „საქართველოს გარემოს და ჯანმრთელობის ეროვნული სამოქმედო გეგმა 2018-2022წწ“

შესაბამის მონაცემთა ბაზა შეფასებისა და კვლევისათვის - საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო, საქსტატი, დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი, საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტრო.

4. ფიზიკური გარემოს რისკ-ფაქტორები (წყალი, ჰაერი, ნიადაგი, ხმაური, ქიმიური და რადიაციული უსაფრთხოება, ნარჩენები)

4.1 ზედაპირული და მიწისქვეშა წყლების ხარისხი

წარმოდგენილ პროექტში აღწერილია მხოლოდ ქ. მცხეთისათვის გარემოსდაცვითი პრობლემებიდან ზედაპირული და მიწისქვეშა წყლების დაცვის საკითხები. არ არის აღწერილი როგორია მცხეთის მუნიციპალიტეტში წყალმომარაგების საკითხი და რა გავლენას მოახდენს ახალი განაშენიანებული ტერიტორიები ზედაპირული და მიწისქვეშა წყლების ხარისხზე, ასევე როგორი იქნება მათი წყალმომარაგება. **უმძიმესი მდგომარეობაა ზედაპირული წყლების და კერძოდ მდინარე მტკვარის დაბინძურების მხრივ**, რადგანაც ქალაქის არც ერთი უბნის საკანალიზაციო კოლექტორს არ გააჩნია გამწმენდი ნაგებობები, გარდა არმაზის დასახლებისა (რომელიც აშენების დღიდან უმოქმედო მდგომარეობაშია) და ჩამდინარე წყლები გაწმენდა გაუვნებლობის გარეშე ჩაედინება მდ. მტკვარში და მდ. არაგვში. დღეისათვის ჩამდინარე წყლების გაწმენდის გარეშე მნიშვნელოვანი ჩაშვება **ფიქსირდება 16 წერტილში**. ამასთანავე ქალაქის ფარგლებში მოქცეული ზედაპირული წყლების დაბინძურებას იწვევს იმ ობიექტებს გაუწმენდავი წყლის ჩაშვება, რომლებიც არ შედიან ქალაქის საზღვრებში, მაგრამ უშუალოდ ესაზღვრებიან მას. აღნიშნულის ნათელი მაგალითია ე.წ. ჟინვალის თბილისის საკანალიზაციო კოლექტორის ერთი მონაკვეთი, რომელშიც ჩართულია სოფ. საგურამოს მოსახლეობა და აქ არსებული სამრეწველო საწარმოები (მათ შორის ლუდსახარში ზედაზენი). კოლექტორი გახსნილია მდ. არაგვში საგურამოს ხიდთან. ანალოგიური მდგომარეობაა მდ. არაგვის მარცხენა სანაპიროზე და სოფ. მუხათგვერდის მიმდებარე ტერიტორიაზე მოქმედი ობიექტების შემთხვევაში, რომელთაგან არც ერთს არ გააჩნია ჩამდინარე წყლების მოქმედი გამწმენდი ნაგებობა.

უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ ქალაქის დიდ ნაწილს არ გააჩნია სანიაღვრე კანალიზაციის სისტემები, ხოლო არსებული მცირე მონაკვეთები მწყობრიდან გამოსული და წლების განმავლობაში უმოქმედოა.

ქალაქის საკანალიზაციო სისტემების დღეს არსებული მდგომარეობა ძლიერ უარყოფით ზემოქმედებას ახდენს ზედაპირული და მიწისქვეშა წყლის ხარისხზე. აღსანიშნავია, რომ წარმოდგენილ ზედაპირული წყლის ანალიზებში არ არის შეფასებული მისი მიკრობიოლოგიური კვლევის შედეგები, რომელიც უნდა დაემატოს. უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც მდ. მტკვარის, ასევე მდ. არაგვის სარეკრეაციო დანიშნულება მაღალია და შესაბამისად მაღალია მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე ნეგატიური ზემოქმედების რისკი.

წარმოდგენილ პროექტს უნდა დაემატოს მოსახლეობის წყალმომარაგების საკითხის შესწავლა (წყალმომარაგების ტიპები, სასმელი წყლის ხარისხი, უწყვეტობა, ხელმისაწვდომობა, სასმელი

წყლის დაბინძურება, მონიტორინგი და სხვა), მისი გაფართოების შესაძლებლობა განაშენიანების ახალ ტერიტორიებზე ნებისმიერ ალტერნატივაში.

აქ ხაზი უნდა გაესვას განსაკუთრებით სასმელი წყლის ზეგავლენას მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე, წყლის ფაქტორთან დაკავშირებული დაავადებების გავრცელების გამო. არასათანადო ხელმისაწვდომობა ხარისხიანი და უსაფრთხო სასმელი წყლისადმი, ასევე განაპირობებს მნიშვნელოვან უთანაბრობას ჯანმრთელობასთან დაკავშირებით და ბარიერს სიღარიბის აღმოსაფხვრელად. მიზანშეწონილია, შესწავლილ იქნეს მცხეთის მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის ხარისხიანი და უწყვეტი სასმელი წყალმომარაგებით უზრუნველყოფის არსებული საბაზისო დონე, დაიგეგმოს გაუმჯობესების ღონისძიებათა კომპლექსი და გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის ინდიკატორები.

იმის გათვალისწინებით, რომ ქ. მცხეთის საკანალიზაციო სისტემების მოწესრიგებისა და გამწმენდი ნაგებობების მოსაწყობად პრაქტიკულად არაფერია გაკეთებული, დღეისათვის ამ პრობლემის გადასაწყვეტად საჭირო იქნება მნიშვნელოვანი ძალისხმევა და მატერიალური დანახარჯები, მნიშვნელოვანი მოცულობის სამშენებლო სამუშაოების დაგეგმვა.

მიგვაჩნია, რომ სახეზეა ტრასასაზღვრო მდინარე მტკვარის და მისი შენაკადის არაგვის დაბინძურება საკანალიზაციო ჩამდინარე წყლებით, დასამატებელია ახალი განაშენიანების პირობებში რა ღონისძიებები გატარდება (ნებისმიერ ალტერნატივაში) ნიადაგისა და ზედაპირული წყლების დასაცავად. მდინარე მტკვარის არსებული დაბინძურების პირობებში, სახეზეა ტრანსსასაზღვრო ზემოქმედება. წარმოდგენილ დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ პროექტს განხორციელების შემდეგ არ გააჩნია და არ ექნება ტრასასაზღვრო ზემოქმედება, რაც საჭიროებს სათანადო დასაბუთებას.

4.2 ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურება

ატმოსფერული ჰაერის მდგომარეობის შეფასება წარმოდგენილ პროექტში ითხოვს განსაკუთრებულ ყურადღებას, რადგან მცხეთის რელიეფური პირობები, სატრანსპორტო მაგისტრალები, დასახლებულ ადგილებში ავტოტრანსპორტის მჭიდრო ნაკადები მავნე ნივთიერებებით მისი დაბინძურების შესაძლებლობას განაპირობებს. წარმოდგენილ პროექტში შეფასებულია 2018 -2019წწ ქ. მცხეთაში ატმოსფერული ჰაერის ხარისხი ავტომატური მობილური სადგურის საშუალებით. ჩატარდა გაზომვები ატმოსფერულ ჰაერში მავნე ნივთიერებების კონცენტრაციების დადგენის მიზნით, განისაზღვრა PM10 და PM2.5 მყარი ნაწილაკების, აზოტისა და გოგირდის დიოქსიდების, ოზონის, აზოტის ოქსიდის, NOX-ის და ნახშირჟანგის კონცენტრაციები. გარემოს ეროვნული სააგენტოს დასკვნით ყველა გაზომილი ნივთიერების კონცენტრაცია ნორმის ფარგლებში იყო. აღსანიშნავია, რომ წარმოდგენილ პროექტში არ არის გაანალიზებული რა ტიპის საწვავი გამოიყენება შინამეურნეობებში საკვების მომზადებისა და გათბობის მიზნით, რადგანაც საქართველოში მაღალია შენობისშიდა ჰაერის დაბინძურების მაჩვენებელი. შინამეურნეობებში საკვების მომზადებისა და გათბობის მიზნით მყარი საწვავის გამოყენებით გამოწვეული ექსპოზიციის მაღალი დონე, ერთ-ერთ უმთავრეს რისკ-ფაქტორს წარმოადგენს ჯანმრთელობისათვის, განსაკუთრებით ბავშვებისა და ქალებისათვის. WHO მონაცემთა ბაზაში (Public Health and Environment (PHE): Household air

pollution/Population using solid fuels (%) 2013) არსებული მონაცემების მიხედვით, საქართველოს მაჩვენებლები ერთ-ერთი ყველაზე მაღალია ევროპის რეგიონში (სოფლის მოსახლეობის 84%; ქალაქის - 12%; საერთო - 46%) და აჭარბებს, როგორც საერთო რეგიონულ მაჩვენებელს (<5%), ასევე, გლობალურ მაჩვენებელს (41%). თუმცა, შეესაბამება მსოფლიო ბანკის სამუშაო და დაბალშემოსავლიანი ქვეყნების მოხმარების დონეს (56%). **ზემოაშნიშნული საკითხი გათვალისწინებული უნდა იყოს გაზომვარაგების ინფრასტრუქტურის განვითარება/დაგეგმვისას ქ. მცხეთის და საკვლევი არელის ტერიტორიაზე.**

საზოგადოებრივი ჯანდაცვის მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის თამბაქოს წინააღმდეგ ბრძოლის ჩარჩო კონვენციით განსაზღვრული პრინციპების ამოქმედება, როგორც საკუთარ სახლში, ასევე - სახლს გარეთ თამბაქოსაგან თავისუფალი ადგილების შექმნის შესახებ.

მიზანშეწონილია დაიგეგმოს სამომავლოდ ატმოსფერული ჰაერის ხარისხობრივი მდგომარეობის მონიტორინგი. ასევე მიზანშეწონილად მიგვაჩნია „მწვანე ქალაქის“ და ენერგოეფექტურობის პრინციპების დანერგვა საბინაო სექტორში და სხვა შენობა ნაგებობების მშენებლობის პროცესში.

4.3 ხმაური

წარმოდგენილ პროექტში აქცენტი კეთდება მხოლოდ ავტოტრასპორტით გამოწვეულ ხმაურზე და არ არის ჩატარებული შესაბამისი გაზომვები.

მოგეხსენებათ, რომ ხმაური არის საერთო-ბიოლოგიური გამაღიზიანებელი. ამდენად, იგი მოქმედებს ადამიანის მთელ ორგანიზმზე და, სპეციფიკური დაზიანების გარდა, შეიძლება გამოიწვიოს ზოგადი ხასიათის ცვლილებებიც.

დასახლებული პუნქტის სელიტებურ ზონასა და საცხოვრებელ სათავსებში ხმაურის დასაშვებ დონედ ითვლება ხმაურის ისეთი სიდიდე, რომელიც არ იწვევს ადამიანზე პირდაპირ ან ირიბ უარყოფით მოქმედებას, არ აქვეითებს მის მუშაობის უნარს, არ მოქმედებს უარყოფითად მის თვითგრძნობასა და განწყობაზე, არ იწვევს ხმაურის მიმართ მგრძნობიარე სისტემის ფუნქციური სისტემის არსებით ცვლილებას.

სავარაუდოა, რომ ტურისტული ნაკადის მომატების, დასახლებულ ზონაში სასტუმროების, რესტორნების, კაფეების და სხვა სამასპინძლო დაწესებულებების ფუნქციონირება გამოიწვევს ხმაურის არასასურველ ზედავლენას. ხმაურის დონის შესწავლის შემდეგ მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე ხმაურის არასასურველი გავლენის შემცირებისათვის უნდა დაიგეგმოს ან გამოყენებულ იქნას:

- ხმაურის წყაროს საინჟინრო-ტექნიკური და ორგანიზაციულ ადმინისტრაციული ღონისძიებები.
- ხმაურისაგან დაცვის ობიექტზე-შენობის კონსტრუქციების ხმაურსაიზოლაციო თვისებების გაზრდის კონსტრუქციულ-სამშენებლო მეთოდები და გეგმარებითი მეთოდები.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ჩატარდეს ქ. მცხეთაში ხმაურის გაზომვა, შეფასება და დაიგეგმოს შემცირების ღონისძიებები საქართველოს მთავრობის 2017 წლის №398 დადგენილებით დამტკიცებული ტექნიკური რეგლამენტი – „საცხოვრებელი სახლებისა და საზოგადოებრივი/საჯარო დაწესებულებების შენობების სათავსებში და ტერიტორიებზე აკუსტიკური ხმაურის ნორმების შესახებ“ შესაბამისად.

4.4 ელექტრომაგნიტური ველის გამოსხივება

წარმოდგენილ პროექტში არ არის შეფასებული მაღალი ძაბვის ელექტროგადამცემი ხაზებით განპირობებული ელექტრომაგნიტური გამოსხივება, რომელიც უნდა შეფასდეს სამომავლოდ და არსებობის შემთხვევაში დაიგეგმოს სათანადო ღონისძიებები ადამიანთა ჯანმრთელობაზე ნეგატიური ზემოქმედების რისკის შესამცირებლად.

4.5 რადიოაქტიური ობიექტები

წარმოდგენილი ინფორმაციის მიხედვით, მცხეთის მუნიციპალიტეტის სოფელ მუხათგვერდის მიმდებარე ტერიტორიაზე მდებარეობს რადიოაქტიური ნარჩენების საცავი, რომელიც 2007 წელს შევიდა ექსპლუატაციაში. გარემოს ეროვნულ სააგენტოს არ გააჩნია ინფორმაცია რეაქტორის ეკოლოგიური მდგომარეობის, მცხეთაში ნიადაგის დაბინძურებისა და ელექტრომაგნიტური გამოსხივების შესახებ. მცხეთის მუნიციპალიტეტში გარემოს ხარისხობრივი მდგომარეობა დიდად არის დამოკიდებული არა მხოლოდ ქ. მცხეთის, არამედ მომიჯნავე ტერიტორიების, შენობა-ნაგებობებისა თუ ობიექტების ზეგავლენაზე, გამომდინარე მათი ფუნქციური დატვირთვიდან.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ჩატარდეს გარემოს რადიაციული დაბინძურების შეფასება და შედეგების გაანალიზების შემდეგ დაიგეგმოს საჭირო ღონისძიებები.

4.6 ნარჩენების მართვა

წარმოდგენილი ინფორმაციით, მოსახლეობიდან რეგულარულად ხდება ნარჩენების გატანა მაგრამ ზოგიერთ უბანზე კვლავ აღინიშნება უკანონო ნაგავსაყრელები, რაც მოსახლეობის დაბალ ჰიგიენურ ცოდნას და ნარჩენების მართვის ხარვეზებს უნდა მივაწეროთ.

გადაწყვეტას საჭიროებს ქუჩებში და სკვერებში მცირე ზომის სანაგვე ურნების განთავსების საკითხი, რაც მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებს ქალაქის სანიტარიული დასუფთავების მდგომარეობას და შესაბამისად იერსახეს.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია შეფასებულ იქნას ტურისტული პოტენციალის გათვალისწინებით საჭიროებები მცხეთის მუნიციპალიტეტში საყოფაცხოვრებო ნარჩენების მართვის პროცესში არსებული ნაკოვანებების აღმოსაფვრელად და სამომავლო აქტივობების დასაგეგმად.

შესაბამის მონაცემთა ბაზა შეფასებისა და კვლევისათვის - მცხეთის მუნიციპალიტეტი, საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო, საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, სურსათის ეროვნული სააგენტო, გარემოს ეროვნული სააგენტო, საქსტატი.

5. ჯანსაღი და უსაფრთხო გარემოს მიმართ ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება

5.1 ფიზიკური აქტივობა, უბედური შემთხვევები და ტრავმები

წარმოდგენილ დოკუმენტში არ არის სრულყოფილად აღწერილი მცხეთის მუნიციპალიტეტის განვითარების ჩარჩოში როგორ მოხდება ტრანსპორტის ადამიანის ჯანმრთელობასა და გარემოზე ნეგატიური ზემოქმედების შემცირება. კარგადაა ცნობილი საავტომობილო ტრანსპორტის ნეგატიური ზეგავლენა (ჰაერის, ნიადაგის, წყლის დაბინძურება, ხმაური, გზებზე უსაფრთხოება და ტრავმები, ინსფრასტრუქტურის შეჭრით გამოწვეული სივრცის დანაწევრება, ქალაქური ლანდშაფტისადმი მიყენებული ზიანი და სხვა). საქართველოში, სხეულის დაზიანება სიკვდილის რიგით მეოთხე მიზეზს წარმოადგენს. ზოგად დაზიანებათა სტრუქტურაში საგზაო-სატრანსპორტო ტრავმატიზმს ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი უკავია. ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, უპირატესობა უნდა მივანიჭოთ ეკოლოგიურად უსაფრთხო გადაადგილებას განსაკუთრებით ფეხით სიარულსა და საველოსიპედო მოძრაობას, საზოგადოებრივ ტრანსპორტს; განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს, ამ საშუალებათა შეხამების, როგორც დაგეგმვის, ძირითადი ამოცანის სახით განხილვას. შესაბამისად, **დეტალურად არ არის აღწერილი რა კეთდება იმისათვის, რომ:**

1. შემცირდეს მოთხოვნილება კემო ავტოტრანსპორტზე;
2. გაიზარდოს საზოგადოებრივი ტრანსპორტით, ფეხით და ველოსიპედით გადაადგილების რაოდენობა; (უპირატესობის მინიჭებით უსაფრთხო საცალფეხო და სხვა არა-მოტორიზებულ მოძრაობის სახეზე).
3. ხელი შეეწყოს კერძო ავტოტრანსპორტის გამოყენების მიმზიდველ ალტერნატივებს;
4. ხოლო სამომავლოდ დაიგეგმოს მცხეთის და მიმდებარე ტერიტორიაზე მდგრადი გადაადგილების ინტეგრირებული გეგმა;

ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის ინფორმაციით, არასაკმარისი ფიზიკური აქტივობა ისეთი არაგადამდები დაავადებების მნიშვნელოვან რისკ-ფაქტორს წარმოადგენს, როგორცაა ინსულტი, დიაბეტი, სიმსივნეები. სულ უფრო და უფრო იკლებს ფიზიკური აქტივობა ბევრ ქვეყანაში. მსოფლიოში მოზრდილთა 23% და სასკოლო ასაკის ახალგაზრდების 81% ფიზიკურად არააქტიურ ცხოვრების წესს ეწევა. არაგადამდებ დაავადებათა რისკ-ფაქტორების STEPS 2016 კვლევის შედეგების მიხედვით, რესპოდენტთა 17.4%-ის ფიზიკური აქტივობა არ შეესაბამება ჯანმოს რეკომენდაციებს, რომელიც სასურველია ჯანმრთელობის ხელშეწყობის მიზნით. არაგადამდებ დაავადებათა რისკის შესამცირებლად, **აუცილებელია პროექტში გათვალისწინებულ იქნეს მწვანე საერთო სარგებლობის საზოგადოებრივი ადგილებზე ხელმისაწვდომობის გაზრდა და სპორტული ობიექტების მშენებლობა.**

პროექტში წარმოდგენილი ინფორმაციის მიხედვით არ არის გათვალისწინებული შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების გადაადგილებისათვის ხელშემწყობი გარემოს შექმნა. განსაკუთრებით გასათვალისწინებელია რომ UNESCO ეგიდით საქართველოში 2019 წელს ჩატარდა სართაშორისო კონფერენცია „საერთაშორისო ექსპერტების სამუშაო შეხვედრა

მცხეთის ისტორიული ძეგლების კონსერვაციისა და მდგრადი გამოყენების შესახებ“, რომლის რეკომენდაციების მიხედვით 2030 წლისათვის უზრუნველყოფილი უნდა იყოს საყოველთაო ხელმისაწვდომობა უსაფრთხო, ინკლუზიური, ხელმისაწვდომი, მწვანე და საზოგადოებრივ ადგილებზე, განსაკუთრებით ქალების, ბავშვების, ხანდაზმული და შეზღუდული შესაძლებლობების მოქნე პირთათვის. შესაბამისად, **ნებისმიერი საზოგადოებრივი დანიშნულების ობიექტის მშენებლობის დროს გათვალისწინებული უნდა იქნეს შეზღუდული შესაძლებლობების მოქნე პირთა ინტერესები.**

6. კლიმატის ცვლილება და ჯანმრთელობა

კლიმატური ცვლილებები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ჯანმრთელობის, სოციალურ და გარემო ფაქტორებზე, როგორცაა: სუფთა ჰაერი, უსაფრთხო სასმელი წყალი, საკმარისი საკვები და უსაფრთხო საცხოვრებელი. ჯანმო-ს მონაცემებით ადამიანის ჯანმრთელობაზე განსაკუთრებულ გავლენას კლიმატის ცვლილების სამი ძირითადი დამახასიათებელი მოვლენა ახდენს, რომელთა შორისაა: თბური ტალღები, ბუნებრივი კატასტროფები და შეცვლილი ინფექციური ფონი.

რეკომენდებულია, სგშ ფარგლებში გათვალისწინებული იქნეს კლიმატის ცვლილებებისადმი ადაპტაციისა და ჯანმრთელობის ზიანის შემცირების ღონისძიებები, განისაზღვროს გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის ინდიკატორები.

7. აღსანიშნავია, რომ პროექტში დასამატებელია ტერმინის განმარტება **შეუსაბამო შენობა**

წარმოდგენილ სკოპინგის დოკუმენტში მრავალჯერ არის ნახსენები ტერმინი **შეუსაბამო შენობა**, რომელიც მოითხოვს განმარტებას ტერმინის სახით. მაგ. უნდა განისაზღვროს შეუსაბამობის მიზეზი, შენობა-ნაგებობა ხვდება სანიტარიული ან წყალდაცვით ზონაში, შეუსაბამო შენობების ისტორიული კონტექსტისათვის, ქაოტურად არის განაშენიანებული, ვიზუალური აღქმის პირობებია გაუარესებული თუ სხვა რამ.

დასკვნა

აღსანიშნავია, რომ „მცხეთის ისტორიული ძეგლები“ 1994 წლიდან იუნესკოს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ნუსხაშია შეტანილი⁵. შესაბამისად, იუნესკოს მიერ დადგენილი სტანდარტების მიხედვით, ქალაქის ისტორიული ზონიდან მსხვილმასშტაბიანი განაშენიანება ისეთ მანძილზე უნდა იყოს ლოკალიზებული, რომელიც უზრუნველყოფს ისტორიული ცენტრის ვიზუალური მთლიანობის შენარჩუნებას, გარემოს ხარისხის შენარჩუნებასა და გამჯობესებას. ნებისმიერ ჩარევას ისტორიულ ქალაქის სტრუქტურაში წინ უნდა უძღვოდეს არსებული სიტუაციის ანალიზი და შესაბამისი დოკუმენტირება.

აღსანიშნავია, რომ წარმოდგენილი მასალების მიხედვით სკოპინგის დოკუმენტში არ არის შეფასებული სათანადოდ ადამიანის ჯანმრთელობაზე მოქმედი ძირითადი პრიორიტეტული რისკ-ფაქტორები და არ არის საკმარისი ინფორმაცია მოძიებული, როგორც არსებული სიტუაციის, პროგნოზირებისა და ალტერნატივების შესაფასებლად ქ. მცხეთის და საკვლევ ტერიტორიაზე.

სტრატეგიულ გარემოსდაცვითი შეფასების მოსამზადებლად, მოპოვებულ იქნეს სათანადო ინფორმაცია და განხორციელდეს ტექსტში აღნიშნული კვლევები, გაანალიზდეს როგორც ძირითადი, ასევე სტრატეგიული დოკუმენტით გათვალისწინებული ღონისძიებების შესაძლო ალტერნატივების შემთხვევაში, ცხრილების სახით და შესაბამისი ფორმატით წარმოდგენილ იქნეს:

- ადამიანის ჯანმრთელობაზე მოქმედი რისკ-ფაქტორების პოტენციური გავლენა, და მათი მასშტაბები.
- დაიგეგმოს თავიდან აცილებისა და შემარბილებელი ღონისძიებები;
- გაანალიზდეს სამომავლო ინფრასტრუქტურული პროექტების დანერგვა/განხორციელების გეგმა.
- ასევე, მცხეთის მუნიციპალიტეტისათვის მაქსიმალური სარგებლის მისაღწევად, მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე მავნე ზემოქმედების შემცირების მიზნით, სათანადო პოლიტიკის ფორმირება ან ცვლილების შეთავაზება.
- განვითარების გეგმის განხორციელების მონიტორინგის ჩარჩოსა და ინდიკატორების განსაზღვრა.

⁵ „Historical Monuments of Mtskheta“, იხ. <https://whc.unesco.org/en/list/708>.

რეკომენდაციები ქ. მცხეთის სივრცით-ტერიტორიული განვითარების მართვის დოკუმენტაციის სტრატეგიული გარემოსდაცვითი შეფასებისათვის.

კითხვები ჯანმრთელობის ფაქტორების შესაძლო ცვლილების შესახებ/ შეფასების კრიტერიუმი	შესაბამისი სგშ მიმართულება ⁶	შესაძლო ზეგავლენა ჯანმრთელობაზე და მონაცემთა/ მტკიცებულებათა ზაზა შეფასებისა და კვლევისათვის	რეკომენდებული შემარბილებელი ან/და გამაუმჯობესებელი ქმედებები	შესაბამისი ნორმატიული და მარეგულირებელი ზაზა, მთავრობის პოლიტიკა	პოტენციური გავლენა ჯანმრთელობაზე
ძირითადი დემოგრაფიული მაჩვენებლები					
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმის სგშ მცხეთის მოსახლეობის ძირითადი დემოგრაფიული მაჩვენებლების შესწავლასა და საბაზისო მონაცემთა პროფილის განსაზღვრას?	მოსახლეობა	მოსახლეობის ძირითადი დემოგრაფიული მაჩვენებლები (მოსახლეობის სრული დემოგრაფიული პროფილი, შობადობა, სიკვდილიანობა, ბუნებრივი მატება, სხვა ძირითადი დემოგრაფიული მაჩვენებლები წარმოადგენს საფუძველს პოპულაციური ჯანმრთელობის პროფილის განსაზღვრისა და ჯანმრთელობაზე ზემოქმედების შეფასების მართებულად წარმოებისათვის. მონაცემთა ზაზა - საქსტატი, დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი.	რეკომენდებულია ქ. მცხეთის მოსახლეობის ძირითადი დემოგრაფიული მაჩვენებლების შესწავლა, საბაზისო მონაცემთა დადგენის, განვითარების გეგმით გათვალისწინებული ლონისძიებების მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე შესაძლო ზეგავლენის მართებულად შეფასებისა და განვითარების გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის ჩარჩოს განსაზღვრისათვის.	იხ. დანართი 1	<input type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input checked="" type="checkbox"/> ნეიტრალური
მოსახლეობის სამედიცინო მომსახურება, სოციალური სერვისები, დასაქმება					
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა ჯანდაცვით სერვისებზე ზეგავლენის შეფასებას?	მოსახლეობა, ადამიანის ჯანმრთელობა	მოსახლეობის უზრუნველყოფა ხარისხიანი და ხელმისაწვდომი ჯანდაცვითი სერვისებით, წარმოადგენს უმთავრეს გარანტიას ჯანმრთელობის შენარჩუნებისა და გამაუმჯობესებისათვის, რაც კრიტიკულად მნიშვნელოვანია მდგრადი განვითარების მისაღწევად. მონაცემთა ზაზა - საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებდან დენილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო, საქსტატი, დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი.	რეკომენდებულია, ჯანდაცვითი სერვისებზე ზეგავლენის შეფასებისათვის შესწავლილი იქნეს ხელმისაწვდომობის არსებული საბაზისო დონე და პროფილი, განისაზღვროს განვითარების პრიორიტეტები და განვითარების გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის კრიტერიუმები/ინდიკატორები.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა	მოსახლეობა,	ჯანდაცვით სერვისებზე ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფისათვის, აუცილებელია სამედიცინო	რეკომენდებულია, სგშ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს სამედიცინო	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი

⁶ განისაზღვრა წარმოდგენილი პროექტით დადგენილი სგშ მიმართულებების მიხედვით (ქ. მცხეთის სივრცით-ტერიტორიული განვითარების მართვის დოკუმენტაციის სტრატეგიული გარემოსდაცვითი შეფასების სკოპინგის ანგარიში. მუხლი 6.2; გვ.17) - ბიომრავალფეროვნება; ფლორა; ფაუნა; ნიადაგები; წყალი; კლიმატური ფაქტორები; ბუნებრივი და კულტურული მემკვიდრეობა; ლანდშაფტები; მოსახლეობა; ადამიანის ჯანმრთელობა; მატერიალური აქტივები; გეოსაფრთხეები; აღნიშნული ფაქტორების ურთიერთქმედება; სხვა იდენტიფიცირებული ფაქტორები.

კითხვები ჯანმრთელობის ფაქტორების შესაძლო ცვლილებების შესახებ/ შეფასების კრიტერიუმები	შესაბამისი სგმ მიმართულება ⁶	შესაძლო ზეგავლენა ჯანმრთელობაზე და მონაცემთა/ მტკიცებულებათა ზაზა შეფასებისა და კვლევისათვის	რეკომენდებული შემარბილებელი ან/და გამაუმჯობესებელი ქმედებები	შესაბამისი ნორმატიული და მარეგულირებელი ზაზა, მთავრობის პოლიტიკა	პოტენციური გავლენა ჯანმრთელობაზე
სამედიცინო დაწესებულებებით უზრუნველყოფას ან/და ახლით ჩანაცვლებას?	ადამიანის ჯანმრთელობა	დაწესებულებათა სათანადო ინფრასტრუქტურის არსებობა და განვითარება, პაციენტის უსაფრთხოების, მწვანე ენერჯეტიკის პრინციპებისა და ეკოლოგიური უსაფრთხოების გათვალისწინებით. მონაცემთა ზაზა - მცხეთის მუნიციპალიტეტი, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო, საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო, საქსტატი, დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი.	დაწესებულებებით უზრუნველყოფის საბაზისო დონე, განვითარების პრიორიტეტები და გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის კრიტერიუმები/ინდიკატორები.		<input type="checkbox"/> ნეიტრალური
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა არსებული სოციალური ინფრასტრუქტურის (საადმინისტრაციო, საგანმანათლებლო, სოციალური ზრუნვისა და საზოგადოებრივი მნიშვნელობის) შენარჩუნებას და შემდგომი განვითარების უზრუნველყოფას?	მოსახლეობა, მატერიალური აქტივები	კარგად განვითარებული სოციალური ინფრასტრუქტურა ჯანმრთელობის ხელშემწყობი მნიშვნელოვანი ფაქტორია. სოციალურ ინფრასტრუქტურაზე წვდომის დეფიციტი არაპროპორციულად არის გამოხატული ქალებში, სკოლის მოსწავლეებში, ხანში შესულ ადამიანებში და უნარშეზღუდულ მოსახლეობაში. მომსახურებასთან გართულებული წვდომა საზოგადოების გაუცხოების არსებითი ფაქტორია, და უკავშირდება ჯანმრთელობის პრობლემებს. მონაცემთა ზაზა - მცხეთის მუნიციპალიტეტი, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო, საქართველოს განათლების მეცნიერების კულტურისა და სპორტის სამინისტრო; საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო, საქსტატი.	რეკომენდებულია, სგმ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს სოციალური ინფრასტრუქტურით უზრუნველყოფის საბაზისო დონე, განვითარების პრიორიტეტები ჯანდაცვითი ხედვის გათვალისწინებით და გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის კრიტერიუმები/ინდიკატორები.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური
მოიცავს თუ არა განვითარების გეგმა სხვადასხვა სოციალური ჯგუფებისთვის შესაფერისი ადგილობრივად დასაქმების დონის ზრდის შესაძლებლობებს?	მოსახლეობა	იზოლირებულმა ცხოვრებამ შეიძლება მოწყვლადი ჯგუფების გარიყვა გამოიწვიოს. ადგილობრივი დასაქმების შესაძლებლობა ფეხით სიარულსა და ველოსიპედით მოძრაობას ხდის შესაძლებელს. უმუშევარ ადამიანებში მაღალია ფიზიკური და ფსიქიკური ჯანმრთელობის რისკები და შესაბამისად მცირდება სიცოცხლის ხანგრძლივობა.	რეკომენდებულია, სგმ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს დასაქმების საბაზისო დონე, განვითარების პრიორიტეტები ჯანდაცვითი ხედვის გათვალისწინებით და გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის კრიტერიუმები/ინდიკატორები.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური

კითხვები ჯანმრთელობის ფაქტორების შესაძლო ცვლილებების შესახებ/ შეფასების კრიტერიუმები	შესაბამისი სგშ მიმართულება ⁶	შესაძლო ზეგავლენა ჯანმრთელობაზე და მონაცემთა/ მტკიცებულებათა ზაზა შეფასებისა და კვლევისათვის	რეკომენდებული შემარბილებელი ან/და გამაუმჯობესებელი ქმედებები	შესაბამისი ნორმატიული და მარეგულირებელი ზაზა, მთავრობის პოლიტიკა	პოტენციური გავლენა ჯანმრთელობაზე
		არამდგრადი და დაბალანაზღაურებადი სამუშაო შეიცავს მაღალ რისკებს უბედური შემთხვევების, ინფექციების გავრცელებისადმი და ზრდის ჯანმრთელობისთვის საზიანო ქვეყნების ალბათობას, როგორცაა მაგ., თამბაქოსა და ალკოჰოლის მოხმარება. მონაცემთა ზაზა - მცხეთის მუნიციპალიტეტი; საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო, საქსტატი.			
მოსახლეობის ჯანმრთელობის პროფილი					
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა არაგადამდები დაავადებების და მათი რისკ-ფაქტორების არსებული ტენდენციების შეფასებას და მათი შემცირების ლონისძიებებს?	ადამიანის ჯანმრთელობა	არაგადამდები დაავადებები (აგდ) წარმოადგენს უმნიშვნელოვანეს პრობლემას მსოფლიოს მასშტაბით როგორც მოცემულ ეტაპზე, ასევე სავარაუდოდ მომავალშიც. ეს დაავადებები მძიმე ტვირთია როგორც მოსახლეობის ჯანმრთელობისთვის, ასევე ჯანდაცვის სისტემებისთვის და საფრთხეს უქმნის ეკონომიკურ და სოციალურ განვითარებას მსოფლიო მასშტაბით. ისინი სიღარიბის ძირითად მიზეზს წარმოადგენს და წარმოქმნის ბარიერს ეკონომიკური განვითარებისათვის. მსოფლიო ეკონომიკურმა ფორუმმა აგდ-ები აღიარა გლობალური ეკონომიკის რიგით მეორე ყველაზე მწვავე საფრთხედ სავარაუდო და პოტენციური ეკონომიკური დანაკარგების თვალსაზრისით. საქართველოში სიკვდილიანობის 94% გამოწვეულია არაგადამდები დაავადებებით, აქედან 64% მოდის გულ- სისხლძარღვთანდაავადებებზე, 12% - სიმსივნეებზე, 2% - დიაბეტზე, 4% - ქრონიკულ რესპირატორულ დაავადებებზე, ხოლო სხვა არაგადამდებ დაავადებებზე მოდის საერთო სიკვდილიანობის 11%. მონაცემთა ზაზა - საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო, საქსტატი, დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი.	რეკომენდებულია, სგშ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს არაგადამდები დაავადებების არსებული ტენდენციები მცხეთის მუნიციპალიტეტისათვის, ხოლო შემცირების არაგადამდები დაავადებების ტვირთის შემცირების ღონისძიებები გათვალისწინებული იქნეს ყველა შესაბამის მიმართულებაში.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური

კითხვები ჯანმრთელობის ფაქტორების შესახებ/ შეფასების კრიტერიუმი	შესაბამისი სგმ მიმართულება ⁶	შესაძლო ზეგავლენა ჯანმრთელობაზე და მონაცემთა/ მტკიცებულებათა ზაზა შეფასებისა და კვლევისათვის	რეკომენდებული შემარბილებელი ან/და გამაუმჯობესებელი ქმედებები	შესაბამისი ნორმატიული და მარეგულირებელი ზაზა, მთავრობის პოლიტიკა	პოტენციური გავლენა ჯანმრთელობაზე
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა გადამდები დაავადებების არსებული ტენდენციების შეფასებას და მათი შემცირების ღონისძიებებს?	ადამიანის ჯანმრთელობა	საქართველოში ისევე, როგორც ჯანმოს ევროპის რეგიონის ქვეყნების უმრავლესობაში, გადამდები დაავადებები ავადობის ერთ-ერთ უმთავრეს მიზეზს წარმოადგენს. გადამდები დაავადებებით ავადობის მაჩვენებელი ქვეყნის განვითარებისა და მოსახლეობის კეთილდღეობის რეალური დონის ერთ-ერთი ძირითადი მაჩვენებელია. მონაცემთა ზაზა - საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო, საქსტატი, დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი.	რეკომენდებულია, სგმ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს გადამდები დაავადებების არსებული ტენდენციები მცხეთის მუნიციპალიტეტისათვის, ხოლო გადამდები დაავადებების ტვირთის შემცირების ღონისძიებები გათვალისწინებული იქნეს ყველა შესაბამის მიმართულებაში.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა ტრავმებისა და დაზიანებების არსებული ტენდენციების შეფასებას და მათი შემცირების ღონისძიებებს?	ადამიანის ჯანმრთელობა	ჯანმოს ევროპის რეგიონში 0-დან 19 წლამდე ასაკის ბავშვებსა და მოზარდებს შორის სიკვდილიანობის წამყვან მიზეზს ტრავმატიზმი წარმოადგენს. ავადობის უდიდესი ტვირთი ამ კატეგორიაში ენიჭება ავტო-საგზაო ტრავმატიზმს, რომელსაც მოსდევს საყოფაცხოვრებო ტრავმატიზმი და გართობა-დასვენებისას მიღებული ტრავმები. ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის საგზაო უსაფრთხოების ევროპის რეგიონის ანგარიშის შესაბამისად, საქართველოში ავტოსაგზაო ტრავმატიზმით სიკვდილიანობის ზოგადი ტენდენციანშეესაბამება საერთო ევროპულს და ყველაზე მაღალია 18-40 ასაკობრივ კატეგორიაში. მონაცემთა ზაზა - საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტრო; საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო, საქსტატი, დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი.	რეკომენდებულია, სგმ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს ტრავმებისა და დაზიანებების არსებული ტენდენციები მცხეთის მუნიციპალიტეტისათვის, ხოლო დაავადებების ტვირთის შემცირების ღონისძიებები გათვალისწინებული იქნეს ყველა შესაბამის მიმართულებაში.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა დედათა და ბავშვთა ჯანმრთელობის არსებული ტენდენციების შეფასებას და მათი შემცირების ღონისძიებებს?	ადამიანის ჯანმრთელობა	დედათა და ბავშვთა ჯანმრთელობა საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ერთ-ერთი წამყვანი პრიორიტეტი, ჯანმრთელობის დაცვის სისტემისა და ქვეყნის ეკონომიკური მდგრადობის პრიორიტეტული ინდიკატორი და მოსახლეობის განვითარების მნიშვნელოვანი ქვაკუთხედი.	რეკომენდებულია, სგმ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს დედათა და ბავშვთა ჯანმრთელობის არსებული ტენდენციები მცხეთის მუნიციპალიტეტისათვის, ხოლო დაავადებების ტვირთის შემცირების ღონისძიებები გათვალისწინებული იქნეს ყველა შესაბამის მიმართულებაში.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური

კითხვები ჯანმრთელობის ფაქტორების შესაძლო ცვლილებების შესახებ/ შეფასების კრიტერიუმი	შესაბამისი სგშ მიმართულება ⁶	შესაძლო ზეგავლენა ჯანმრთელობაზე და მონაცემთა/ მტკიცებულებათა ზაზა შეფასებისა და კვლევისათვის	რეკომენდებული შემარბილებელი ან/და გამაუმჯობესებელი ქმედებები	შესაბამისი ნორმატიული და მარეგულირებელი ზაზა, მთავრობის პოლიტიკა	პოტენციური გავლენა ჯანმრთელობაზე
		<p>2016-2030 წლების ქალთა, ბავშვთა და მოზართა ჯანმრთელობის გლობალური სტრატეგიის თანახმად, 2030 წლისათვის მსოფლიოს თითოეულ ქვეყანაში ყველა ქალმა, ბავშვმა და მოზარდმა უნდა შეძლოს თავიანთი უპირველესი უფლებების რეალიზება, რომელიც მოიცავს მათი ფიზიკურ განვითარების, მენტალურ ჯანმრთელობის სერვისებზე წვდომისა და კეთილდღეობის უფლებას.</p> <p>საქართველოში მნიშვნელოვნად შემცირდა დედათა და ბავშვთა სიკვდილიანობა. თუმცა კვლავ მაღალია სიკვდილიანობა პრევენტაბელური დაავადებებით, რომელთა თავიდან აცილება შესაძლებელია ხარისხიანი სამედიცინო სერვისების მიწოდებითა და ჯანმრთელობის ისეთი დეტერმინანტების გამაუმჯობესებელი გზით როგორცაა სოციალური, ეკონომიკური თუ ქვევითი.</p> <p>მონაცემთა ზაზა - საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო, საქსტატი, დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი.</p>			
ფიზიკური გარემოს რისკ-ფაქტორები (წყალი, ჰაერი, ნიადაგი, ხმაური, ქიმიური და რადიაციული უსაფრთხოება, ნარჩენები)					
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა მოსახლეობის უზრუნველყოფას ხარისხიანი და უწყვეტი სასმელი წყალმომარაგებით?	ნიადაგები; წყალი; კლიმატური ფაქტორები; მოსახლეობა; ადამიანის ჯანმრთელობა	არაკეთილსაიმედო ხარისხის სასმელი წყლის ზეგავლენა მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე, წარამოადგენს მნიშვნელოვან რისკს საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის თვალსაზრისით, წყლის ფაქტორთან დაკავშირებული დაავადებების გავრცელების გამო. არასათანადო ხელმისაწვდომობა ხარისხიანი და უსაფრთხო სასმელი წყლისადმი, ასევე განაპირობებს მნიშვნელოვან უთანაბრობას ჯანმრთელობასთან დაკავშირებით და ბარიერს სიღარიბის აღმოსაფხვრელად. მონაცემთა ზაზა - მცხეთის მუნიციპალიტეტი,	რეკომენდებულია, სგშ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს მცხეთის მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის ხარისხიანი და უწყვეტი სასმელი წყალმომარაგებით უზრუნველყოფის არსებული საზაზისო დონე, დაიგეგმოს გამაუმჯობესების ღონისძიებათა კომპლექსი და გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის ინდიკატორები.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური

კითხვები ჯანმრთელობის ფაქტორების შესაძლო ცვლილებების შესახებ/ შეფასების კრიტერიუმი	შესაბამისი სგშ მიმართულება ⁶	შესაძლო ზეგავლენა ჯანმრთელობაზე და მონაცემთა/ მტკიცებულებათა ზაზა შეფასებისა და კვლევისათვის	რეკომენდებული შემარბილებელი ან/და გამაუმჯობესებელი ქმედებები	შესაბამისი ნორმატიული და მარეგულირებელი ზაზა, მთავრობის პოლიტიკა	პოტენციური გავლენა ჯანმრთელობაზე
		საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო, საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, სურსათის ეროვნული სააგენტო, საქსტატი.			
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა მოსახლეობის ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებას ადეკვატური სანიტარიული პირობების, წყალარინებისა და კანალიზაციის სისტემებისადმი?	ნიადაგები; წყალი; კლიმატური ფაქტორები; მოსახლეობა; ადამიანის ჯანმრთელობა	ჯანმოს ევროპის რეგიონში, წყლის ხარისხთან, ცუდ ჰიგიენურ პრაქტიკასა და სანიტარიასთან ასოცირებული დიარეები განაპირობებს 33000 ადამიანის სიკვდილს ყოველწლიურად და 1182000 ინვალიდობაზე დაკარგულ წელს, ამასთან, აღნიშნული დაავადების შემთხვევათა 90% ევროპის რეგიონის დაბალ და საშუალო შემოსავლიან ქვეყნებზე მოდის. ამ ტიპის სიკვდილიანობის თავიდან აცილება სრულიად შესაძლებელია და წყლისმიერი დაავადებების რიცხვი სწრაფად დაიკლებს, თუ იქნება მიღწეული წყლის, სანიტარიისა და ჰიგიენური პრაქტიკის მაღალი სტანდარტები. მონაცემთა ზაზა - მცხეთის მუნიციპალიტეტი, საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო, საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, სურსათის ეროვნული სააგენტო, საქსტატი.	რეკომენდებულია, სგშ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს მცხეთის მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის სანიტარიული პირობების, წყალარინებისა და კანალიზაციის სისტემებისადმი ხელმისაწვდომობის არსებული საზაზისო დონე, დაიგეგმოს გაუმჯობესების ღონისძიებათა კომპლექსი და გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის ინდიკატორები.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური
გამოიწვევს თუ არა განვითარების გეგმით გათვალისწინებული სამუშაოები ნიადაგის დაბინძურების არსებული დონის გაუარესებას და ითვალისწინებს თუ არა გეგმა გაუმჯობესების ღონისძიებებს?	ნიადაგები; წყალი; კლიმატური ფაქტორები; მოსახლეობა; ადამიანის ჯანმრთელობა	ნიადაგის ქიმიური და ბიოლოგიური დაბინძურება მნიშვნელოვან რისკებს ქმნის საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის თვალსაზრისით, რაც დაკავშირებულია სხვადასხვა გადამდები და არაგადამდები დაავადებების, მოწამვლებისა და დაზიანებების გავრცელების საფრთხესა და პროფესიული ჯანმრთელობის რისკებთან. მონაცემთა ზაზა - მცხეთის მუნიციპალიტეტი, საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, გარემოს ეროვნული სააგენტო, საქსტატი.	რეკომენდებულია, სგშ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს ნიადაგების დაბინძურების არსებული საზაზისო დონის გაუარესების შესაძლებლობის საკითხები სხვადასხვა ტიპის დამბინძურებლების (ქიმიური, ბიოლოგიური, რადიოაქტიური) მიხედვით, განისაზღვროს გაუმჯობესების ღონისძიებები, გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის ინდიკატორები.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური
გამოიწვევს თუ არა განვითარების გეგმით გათვალისწინებული სამუშაოები ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურების დონის გაზრდას და	ჰაერი; კლიმატური ფაქტორები; მოსახლეობა; ადამიანის ჯანმრთელობა	ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურება დიდ ქალაქებში, განსაკუთრებით წვრილდისპერსიული შეწონილი ნაწილაკებით, წარმოადგენს სერიოზულ პრობლემას საზოგადოებრივი ჯანდაცვისათვის და განაპირობებს დაბინძურებულ დასახლებულ პუნქტებში მცხოვრები მოსახლეობის სიცოცხლის ხანგრძლივობის შემცირებას, გულ-სისხლძარღვთა და რესპირატორული	რეკომენდებულია, სგშ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურების არსებული საზაზისო დონის გაუარესების შესაძლებლობის საკითხები სხვადასხვა ტიპის დამბინძურებლების (მყარი ნაწილაკები - PM10, PM2.5, აზოტის ჟანგეულები, მიწისპირა ოზონი, გოგირდის	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური

კითხვები ჯანმრთელობის ფაქტორების შესაძლო ცვლილებების შესახებ/ შეფასების კრიტერიუმები	შესაბამისი სგმ მიმართულება ⁶	შესაძლო ზეგავლენა ჯანმრთელობაზე და მონაცემთა/ მტკიცებულებათა ზაზა შეფასებისა და კვლევისათვის	რეკომენდებული შემარბილებელი ან/და გამაუმჯობესებელი ქმედებები	შესაბამისი ნორმატიული და მარეგულირებელი ზაზა, მთავრობის პოლიტიკა	პოტენციური გავლენა ჯანმრთელობაზე
გათვალისწინებულია თუ არა ჰაერის ხარისხის გაუმჯობესების ღონისძიებები?		დაავადებებით, სიმსივნეებით გამოწვეული ადრეული სიკვდილობის გამო. მონაცემთა ზაზა - გარემოს ეროვნული სააგენტო, საქსტატი, დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი.	დიოქსიდი) მიხედვით, განისაზღვროს გაუმჯობესების ღონისძიებები, გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის ინდიკატორები.		
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა შენობისშიდა ჰაერის ხარისხის გაუმჯობესების (მათ შორის თამბაქოს კვამლის მეორადი ზემოქმედებისაგან დაცვის) ღონისძიებებს?	ჰაერი; კლიმატური ფაქტორები; მოსახლეობა; ადამიანის ჯანმრთელობა	დასახლებული ტერიტორიების ჰაერის დაბინძურების მნიშვნელოვან წყაროს შენობების თბომომარაგება წარმოადგენს. 1990-ან წლებში ცენტრალიზებული თბომომარაგება საქართველოს ყველა დასახლებაში გაუქმდა. საცხოვრებელი და სხვა შენობების გათბობა ინდივიდუალური თბომომარაგების სისტემების ან დანადგარების საშუალებით ხორციელდება. ქალაქებში ამ მიზნით ძირითადად ინდივიდუალური გაზის გამათბობლები გამოიყენება. გამათბობლების ნაწილი შედარებით უსაფრთხო კონსტრუქციისაა, რომელიც საშუალებას იძლევა ნამწვი აირები საცხოვრებლიდან გარეთ გამოვიდეს. თუმცა აგრეთვე ფართოდ გამოიყენება უფრო იაფი გამათბობლები, რომელიც ნამწვ აირებს საცხოვრებელი გარემოს შიგნით გამოჰყოფს. სოფლებში და დაბებში საცხოვრებლის გათბობისა და საჭმლის მომხადებისთვის შემა გამოიყენება, რომელიც დაბალეფექტურ თუნუქის ღუმელებში იწვის და საცხოვრებლის ჰაერის მნიშვნელოვან დაბინძურებას განაპირობებს. აღნიშნული პრაქტიკა, მნიშვნელოვნად ზრდის ფილტვის ქრონიკული ობსტრუქციული დაავადების განვითარების რისკს როგორც ზეშეგებში, ასევე, საკვების მომზადებით დაკავებულ ქალებში. თამბაქოს კვამლის მეორადი ზემოქმედება როგორც საკუთარ სახლში, ასევე - სახლს გარეთ, მნიშვნელოვან საზოგადოებრივი ჯანდაცვის პრობლემას წარმოადგენს. ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის თამბაქოს წინააღმდეგ ბრძოლის ჩარჩო კონვენციით განსაზღვრული პრინციპების ამოქმედება თამბაქოსაგან თავისუფალი ადგილების შექმნის შესახებ, საკმაოდ ეფექტური იარაღი აღმოჩნდა ადამიანის ჯანმრთელობაზე თამბაქოს ზეგავლენის შესამცირებლად, საქართველოს კანონმდებლობაში განხორციელებული ცვლილებების შედეგად საკმაოდ	რეკომენდებულია, სგმ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს შენობისშიდა ჰაერის დაბინძურების არსებული საბაზისო დონის გაუმჯობესების შესაძლებლობის საკითხები, განისაზღვროს გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის ინდიკატორები.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური

კითხვები ჯანმრთელობის ფაქტორების შესაძლო ცვლილებების შესახებ/ შეფასების კრიტერიუმში	შესაბამისი სგშ მიმართულება ⁶	შესაძლო ზეგავლენა ჯანმრთელობაზე და მონაცემთა/ მტკიცებულებათა ზაზა შეფასებისა და კვლევისათვის	რეკომენდებული შემარბილებელი ან/და გამაუმჯობესებელი ქმედებები	შესაბამისი ნორმატიული და მარეგულირებელი ზაზა, მთავრობის პოლიტიკა	პოტენციური გავლენა ჯანმრთელობაზე
		სრულადაა ასახული თამბაქოს ჩარჩო კონვენციით განსაზღვრული დებულებები, თუმცა მათ სრულყოფილად ასამოქმედებლად კვლავაც ბევრია გასაკეთებელი. აღნიშნული უპირველეს ყოვლისა ეხება საქართველოში მიმდინარე კამპანიას თამბაქოსაგან თავისუფალი სკოლებისა და სამედიცინო დაწესებულებების, საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილების შესახებ მონაცემთა ზაზა - მცხეთის მუნიციპალიტეტი, საქსტატი			
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა ხმაურის დონის შემცირების ღონისძიებებს?	მოსახლეობა; ადამიანის ჯანმრთელობა	გარემოს ყველაზე გავრცელებულ სტრეს-ფაქტორს წარმოადგენს ხმაური. ურბანული დასახლებების მოსახლეობა იმყოფება ხმაურის ისეთი დონის ზემოქმედების ქვეშ, რომელიც იწვევს ფართო სპექტრის ზეგავლენას ადამიანის ჯანმრთელობაზე. იმისათვის, რომ მიღწეული იქნეს ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული საკითხების რეალური გადაწყვეტა, აუცილებელია ხმაურის მავნე ზემოქმედების შემცირებისაკენ მიმართული სტრატეგიების გამლიერება. მონაცემთა ზაზა - მცხეთის მუნიციპალიტეტი, გარემოს ეროვნული სააგენტო	რეკომენდებულია, სგშ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს ხმაურის შემცირების შესაძლებლობის საკითხები, განისაზღვროს გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის ინდიკატორები.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა ქიმიური და რადიაციული უსაფრთხოების გაუმჯობესებას?	ნიადაგები; ჰაერი; წყალი; კლიმატური ფაქტორები; მოსახლეობა; ადამიანის ჯანმრთელობა	ქიმიურ და რადიოაქტიურ ნივთიერებებთან ექსპოზიციის ყველა ეტაპი მათი მოპოვების, სინთეზის, სამრეწველო წარმოების, ტრანსპორტირებისა და განთავსების დროს მაღალი რისკის შემცველია საზოგადოებრივი თვალსაზრისით და უკავშირდება დაავადებებისა და დაზიანებების ფართო სპექტრის აღმოცენება გავრცელებას. მონაცემთა ზაზა - მცხეთის მუნიციპალიტეტი, საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო.	რეკომენდებულია, სგშ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს ქიმიური და რადიაციული უსაფრთხოების გაუმჯობესების შესაძლებლობის საკითხები, განისაზღვროს გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის ინდიკატორები.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა ნარჩენების უსაფრთხო მართვის გაუმჯობესების ღონისძიებებს?	ნიადაგები; ჰაერი; წყალი; კლიმატური ფაქტორები; მოსახლეობა; ადამიანის ჯანმრთელობა	ისეთი დამაბინძურებლები, როგორცაა, მაგ., მიმე ლითონები, ნავთობი, აზბესტი და ნაგავსაყრელიდან გამოფრქვეული გაზი, საზიანოა ჯანმრთელობისთვის. ნარჩენების, მათ შორის სამედიცინო ნარჩენების შეგროვება და ნაგავსაყრელის ოპერირება დაკავშირებულია წყლის ჰაერისა და ნიადაგის დაბინძურებასა და პროფესიული ჯანმრთელობის	რეკომენდებულია, სგშ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს ნარჩენების მართვასთან დაკავშირებული საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის რისკები, განისაზღვროს ნარჩენების მართვის გაუმჯობესების ღონისძიებები და გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის ინდიკატორები.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური

კითხვები ჯანმრთელობის ფაქტორების შესაძლო ცვლილებების შესახებ/ შეფასების კრიტერიუმი	შესაბამისი სგშ მიმართულება ^ა	შესაძლო ზეგავლენა ჯანმრთელობაზე და მონაცემთა/ მტკიცებულებათა ზაზა შეფასებისა და კვლევისათვის	რეკომენდებული შემარბილებელი ან/და გამაუმჯობესებელი ქმედებები	შესაბამისი ნორმატიული და მარეგულირებელი ზაზა, მთავრობის პოლიტიკა	პოტენციური გავლენა ჯანმრთელობაზე
		რისკებთან, რაც მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე. მონაცემთა ზაზა - მცხეთის მუნიციპალიტეტი, საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო.			

ჯანსაღი და უსაფრთხო გარემოს მიმართ ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება

ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა ფეხით გადაადგილების პრიორიტეტიზაციას და ხელშეწყობას?	მოსახლეობა; ადამიანის ჯანმრთელობა	სულ უფრო მეტი ფაქტობრივი მასალა დაგროვდა უკანასკნელი წლების მანძილზე, რომელიც მოწმობს მართებულად დაგეგმილი საერთო სარგებლობის ხელოვნური სარეკრიაციო ზონებისა და გამწვანების მაღალ ეფექტიანობაზე ფიზიკური აქტივობისა და ტრავმატიზმის რისკის შემცირების ზოგადი სურათის მიღებაში. იმისათვის, რომ მოქალაქეებმა სრულყოფილად ისარგებლონ საზოგადოებრივი ადგილებისა და სპორტულ-გამაჯანსაღებელი ობიექტების ქსელის მიერ შეთავაზებულ შესაძლებლობებით, სადაც მათ შეუძლიათ დაკავდნენ ფიზიკური აქტივობითა და სპორტით, ამასთან დაცულნი იქნენ ქალაქის პირობებში არსებული, სატრანსპორტო, საყოფაცხოვრებო და სარეკრიაციო სივრცესთან ასოცირებული საფრთხეებისაგან, საჭიროა განსაკუთრებული და სხვა ქვეყნებში აპრობირებული მიდგომების გამოყენება მოქალაქეთა ყოველი ცალკეული ჯგუფის ინტერესების დაკმაყოფილებისათვის.	რეკომენდებულია, სგშ ფარგლებში შესწავლილი იქნეს ჯანსაღი და უსაფრთხო გარემოს მიმართ მოსახლეობის ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესების საკითხები, გეგმარების, საზოგადოებრივი და საგზაო ინფრასტრუქტურის, გამწვანების მიმართულებებისათვის, განისაზღვროს გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის ინდიკატორები.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა ველოსიპედით გადაადგილების პრიორიტეტიზაციას და ხელშეწყობას?	ნიადაგები; ჰაერი; წყალი; კლიმატური ფაქტორები; მოსახლეობა; ადამიანის ჯანმრთელობა				<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა საზოგადოებრივი ტრანსპორტის ჯანმრთელობის ხელშეწყობის ინფრასტრუქტურის შექმნას?					<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა გამწვანების სათანადო დონის მიღწევას?					<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური
ითვალისწინებს თუ არა პროექტი გადაადგილების პრობლემის მქონე ან შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე					<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური <input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური

კითხვები ჯანმრთელობის ფაქტორების შესაძლო ცვლილებების შესახებ/ შეფასების კრიტერიუმი	შესაბამისი სგშ მიმართულება ⁶	შესაძლო ზეგავლენა ჯანმრთელობაზე და მონაცემთა/ მტკიცებულებათა ზაზა შეფასებისა და კვლევისათვის	რეკომენდებული შემარბილებელი ან/და გამაუმჯობესებელი ქმედებები	შესაბამისი ნორმატიული და მარეგულირებელი ზაზა, მთავრობის პოლიტიკა	პოტენციური გავლენა ჯანმრთელობაზე
პირებისათვის ხელმისაწვდომობის გაზრდას ჯანსაღი და უსაფრთხო გარემოსადმი?					
კლიმატის ცვლილება და ჯანმრთელობა					
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა მწვანე ენერჯეტიკის პრინციპების აქტიურ გამოყენებას, მათ შორის სამედიცინო დაწესებულებების ინფრასტრუქტურისათვის ს?		კლიმატური ცვლილებები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ჯანმრთელობის, სოციალურ და გარემო ფაქტორებზე, როგორცაა: სუფთა ჰაერი, უსაფრთხო სასმელი წყალი, საკმარისი საკვები და უსაფრთხო საცხოვრებელი. ჯანმო-ს მონაცემებით ადამიანის ჯანმრთელობაზე განსაკუთრებულ გავლენას კლიმატის ცვლილების სამი ძირითადი დამახასიათებელი მოვლენა ახდენს, რომელთა შორისაა: თბური ტალღები, ბუნებრივი კატასტროფები და შეცვლილი ინფექციური ფონი.	რეკომენდებულია, სგშ ფარგლებში გათვალისწინებული იქნეს კლიმატის ცვლილებებისადმი ადაპტაციისა და ჯანმრთელობის ზიანის შემცირების ღონისძიებები, განისაზღვროს გეგმის ამოქმედების მონიტორინგის ინდიკატორები.	იხ. დანართი 1	<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური
ითვალისწინებს თუ არა განვითარების გეგმა საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი შენობების უზრუნველყოფას სათანადო გეგმარებით, გაგრილება-გათბობით, ჰაერცვლით, ლანდშაფტირებით კლიმატის არსებულ და პროგნოზირებად ტენდენციათა მონაცემებზე დაყრდნობით?					<input checked="" type="checkbox"/> დადებითი <input type="checkbox"/> უარყოფითი <input type="checkbox"/> ნეიტრალური

ნორმატიული და მარეგულირებელი აქტების ნუსხა სკოპინგის რეკომენდაციებისათვის:

1. საქართველოს მთავრობის 2018 წლის 29 დეკემბრის N680 დადგენილება საქართველოს გარემოსა და ჯანმრთელობის 2018-2022 წლების ეროვნული სამოქმედო გეგმის (NEHAP-2) დამტკიცების თაობაზე.
2. საქართველოს მთავრობის 2018 წლის 27 ივლისის N383 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტი – ატმოსფერული ჰაერის ხარისხის სტანდარტების დამტკიცების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/4277611/0/ge/pdf>
3. საქართველოს მთავრობის 2014 წლის 15 იანვრის N58 დადგენილება - სასმელი წყლის ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/2196792/0/ge/pdf>
4. საქართველოს მთავრობის 2014 წლის 3 იანვრის N17 დადგენილება - გარემოსდაცვითი ტექნიკური რეგლამენტების დამტკიცების თაობაზე, მოიცავს შემდეგ რეგლამენტებს:ა) საწარმოო და არასაწარმო ობიექტების ჩამდინარე წყლების ზედაპირული წყლის ობიექტებში ჩაშვების ტექნიკური რეგლამენტი (დანართი 1);
ბ) ზედაპირული წყლის ობიექტიდან წყლის ამოღების ტექნიკური რეგლამენტი (დანართი 2);
გ) ტექნიკური რეგლამენტი ატმოსფერული ჰაერის მავნე ნივთიერებებით დამაბინძურებელი საქმიანობებისთვის (დანართი 3);
დ) ზედაპირული წყლის ობიექტიდან წყლის ამოღების ტექნიკური რეგლამენტის ფორმა (დანართი 4).
<https://matsne.gov.ge/document/view/2189418?publication=0>
5. საქართველოს მთავრობის 2013 წლის 31 დეკემბრის N440 დადგენილება - წყალდაცვითი ზოლის შესახებ ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე <https://matsne.gov.ge/document/view/2187020?publication=0>
6. საქართველოს მთავრობის 2018 წლის 1 ოქტომბრის N476 დადგენილება - სამშენებლო პროდუქტების შესახებ ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/4336673/0/ge/pdf>
7. საქართველოს მთავრობის 2017 წლის 16 ივნისის N294 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტის – „სამედიცინო ნარჩენების მართვა“ დამტკიცების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3703712/0/ge/pdf>
8. საქართველოს მთავრობის 2014 წლის 27 მაისის N361 დადგენილება - მშენებლობის უსაფრთხოების შესახებ ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/2357152/0/ge/pdf>
9. საქართველოს მთავრობის 2013 წლის 31 დეკემბრის N452 დადგენილება - რეკრეაციული მცურავი საშუალებების ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/2187131/0/ge/pdf>

10. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 29 მარტის N143 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტის – „ნარჩენების ტრანსპორტირების წესის“ დამტკიცების თაობაზე <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3237425/0/ge/pdf>
11. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 28 იანვრის დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტის „შენობა-ნაგებობის უსაფრთხოების წესების“ დამტკიცების თაობაზე <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3176389/0/ge/pdf>
12. საქართველოს მთავრობის 2014 წლის 3 იანვრის N26 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტის „წყლის სინჯის აღების სანიტარიული წესების“ დამტკიცების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/2190044/0/ge/pdf>
13. საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 10 ნოემბრის N581 დადგენილება - სურსათის მიკრობიოლოგიური მაჩვენებლების შესახებ ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3049236/0/ge/pdf>
14. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 23 დეკემბრის N585 დადგენილება - საკვებდანამატების შესახებ ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3505326/0/ge/pdf>
15. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 9 ივნისის N259 დადგენილება - საქართველოს ტერიტორიაზე იმპორტისათვის, საქართველოს ტერიტორიიდან ექსპორტისათვის და საქართველოს ტერიტორიაზე ტრანზიტისათვის დაშვებული ნარჩენების ნუსხის დამტკიცების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3305667/0/ge/pdf>
16. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 18 აპრილი დადგენილება - „ტექნიკური რეგლამენტის – რადიოაქტიური ნარჩენებისადმი მოპყრობის წესის“ დამტკიცების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3259787/0/ge/pdf>
17. საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 17 აგვისტოს N426 დადგენილება - სახეობებისა და მახასიათებლების მიხედვით ნარჩენების ნუსხის განსაზღვრისა და კლასიფიკაციის შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/2952265/0/ge/pdf>
18. საქართველოს მთავრობის 2018 წლის 8 ივნისის N325 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტის – ნარჩენების ინსინერაციისა და თანაინსინერაციის პირობების დამტკიცების თაობაზე <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/4221166/0/ge/pdf>
19. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 1 აპრილის N159 დადგენილება - „მუნიციპალური ნარჩენების შეგროვებისა და დამუშავების წესის შესახებ“ ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3242555/0/ge/pdf>
20. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 29 მარტის N145 დადგენილება - სახიფათო ნარჩენების შეგროვებისა და დამუშავების სპეციალური მოთხოვნების შესახებ ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3237437/0/ge/pdf>

21. საქართველოს მთავრობის 2017 წლის 10 მარტის N123 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტის – რადიოაქტიური ნარჩენების საცავის უსაფრთხოების შეფასებისადმი ძირითადი მოთხოვნების დამტკიცების შესახებ
<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3604008/0/ge/pdf>
22. საქართველოს მთავრობის 2017 წლის 10 მარტის N124 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტის – რადიოაქტიური ნარჩენების სამარხის უსაფრთხოების შეფასებისადმი ძირითადი მოთხოვნების დამტკიცების შესახებ
<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3604084/0/ge/pdf>
23. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 29 მარტის N144 დადგენილება - ნარჩენების შეგროვების, ტრანსპორტირების, წინასწარი დამუშავებისა და დროებითი შენახვის რეგისტრაციის წესისა და პირობების შესახებ
<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3237277/0/ge/pdf>
24. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 29 დეკემბრის N623 დადგენილება - მცენარეული და ცხოველური წარმოშობის სურსათ(ზე)ში/ცხოველის საკვებ(ზე)ში პესტიციდების ნარჩენების მაქსიმალური დონის შესახებ ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე
<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3525095/0/ge/pdf>
25. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 18 იანვრის N22 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტის – ცოცხალ ცხოველებსა და ცხოველური წარმოშობის სურსათში ზოგიერთი ნივთიერებისა (სუბსტანციის) და მათი ნარჩენების მონიტორინგის წესის დამტკიცების შესახებ
<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3165516/0/ge/pdf>
26. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 9 ივნისის N259 დადგენილება - საქართველოს ტერიტორიაზე იმპორტისათვის, საქართველოს ტერიტორიიდან ექსპორტისათვის და საქართველოს ტერიტორიაზე ტრანზიტისათვის დაშვებული ნარჩენების ნუსხის დამტკიცების შესახებ
<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3305667/0/ge/pdf>
27. საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 18 დეკემბრის N639 დადგენილება - „ფარმაკოლოგიურად აქტიური ნივთიერებების, მათი კლასიფიკაციისა და ცხოველური წარმოშობის სურსათში ნარჩენების მაქსიმალური ზღვრის შესახებ“ ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე
<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3109878/0/ge/pdf>

28. საქართველოს მთავრობის 2014 წლის 19 დეკემბრის N689 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტის - „მაიონებელი გამოსხივების წყაროების, რადიოაქტიური ნარჩენების, ავტორიზაციის უწყებრივი რეესტრის შექმნისა და წარმოების წესის, მაიონებელი გამოსხივების წყაროების კატეგორიზაციის“ დამტკიცების შესახებ
<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/2637960/0/ge/pdf>
29. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 8 ნოემბრის N499 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტის – ცოცხალ ცხოველებსა და ცხოველური წარმოშობის სურსათში ზოგიერთი ნივთიერებისა (სუბსტანციის) და მათი ნარჩენების გამოკვლევისათვის ანალიზის მეთოდების განხორციელებისა და შედეგების ინტერპრეტაციის წესის დამტკიცების შესახებ
<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3429851/0/ge/pdf>
30. საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 11 აგვისტოს N421 დადგენილება - „ნაგავსაყრელის მოწყობის, ოპერირების, დახურვისა და შემდგომი მოვლის შესახებ“ ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე
<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/2946318/0/ge/pdf>
31. საქართველოს მთავრობის 2017 წლის 27 ოქტომბრის N485 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტის – ადრეული და სკოლამდელი აღზრდისა და განათლების დაწესებულებების სანიტარიული და ჰიგიენური ნორმების დამტკიცების შესახებ
<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3837694/0/ge/pdf>
32. საქართველოს მთავრობის 2017 წლის 15 აგვისტოს N398 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტი – „საცხოვრებელი სახლებისა და საზოგადოებრივი/საჯარო დაწესებულებების შენობების სათავსებში და ტერიტორიებზე აკუსტიკური ხმაურის ნორმების შესახებ“
<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3779710/0/ge/pdf>
33. საქართველოს მთავრობის 2017 წლის 30 ოქტომბრის N487 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტის – „ადრეული და სკოლამდელი აღზრდისა და განათლების დაწესებულებებში კვების ორგანიზებისა და რაციონის კვებითი ღირებულების ნორმების“ დამტკიცების შესახებ
<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3838370/0/ge/pdf>
34. საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 27 აგვისტოს N450 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტის – „მაიონებელი გამოსხივების წყაროებთან მოპყრობისადმი რადიაციული უსაფრთხოების ნორმებისა და ძირითადი მოთხოვნების“ დამტკიცების შესახებ
<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/2962022/0/ge/pdf>

35. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 7 ივლისის N317 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტის – „სამედიცინო დასხივების სფეროში რადიაციული უსაფრთხოების მოთხოვნების“ დამტკიცების შესახებ

<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3335369/0/ge/pdf>

36. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 15 დეკემბრის N558 დადგენილება - ტექნიკური რეგლამენტის – მრეწველობაში, მეცნიერებასა და განათლებაში რადიაციული უსაფრთხოების მოთხოვნების დამტკიცების შესახებ

<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3477338/0/ge/pdf>

37. საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 18 აპრილის N189 დადგენილება - „ტექნიკური რეგლამენტის – რადიოაქტიური ნარჩენებისადმი მოპყრობის წესის“ დამტკიცების შესახებ

<https://matsne.gov.ge/ka/document/download/3259787/0/ge/pdf>

38. საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის 2001 წლის 16 აგვისტოს N297/ნ ბრძანება „გარემოს ხარისხობრივი მდგომარეობის ნორმების დამტკიცების შესახებ“:

<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/52384>

ა) მოსახლეობის ჯანმრთელობის დასაცავად დადგენილი ცენტრალიზებული, არაცენტრალიზებული და ზედაპირული წყალმომარაგების სისტემის წყლის ხარისხის, აგრეთვე ზღვის სანაპირო წყლის დაცვისა და გამოყენების ჰიგიენური ნორმებისა და სანიტარული წესების დამტკიცების შესახებ:

ა.ა) ამოღებულია (17/12/2007 N351/ნ)

ა.ბ) "ზედაპირული წყლის დაბინძურებისაგან დაცვის სანიტარული წესები და ნორმები" - სანიტარული წესები და ნორმები (დანართი 2);

ა.გ) "ჰიგიენური მოთხოვნები არაცენტრალიზებული წყალმომარაგების წყლის ხარისხისადმი. წყაროების სანიტარული დაცვა" - სანიტარული წესები და ნორმები (დანართი 3);

ა.დ) "მოსახლეობის წყალმომარაგებლების ადგილებში ზღვის სანაპირო წყლის დაცვა დაბინძურებისაგან" - სანიტარული წესები და ნორმები (დანართი 4);

ა.ე) " მიწისქვეშა წყლების დაბინძურებისაგან დაცვის სანიტარული წესები " - სანიტარული წესები და ნორმები (დანართი 16); (15/09/2006 N251/ნ)_

ბ) სასმელი და საყოფაცხოვრებო დანიშნულებით წყალმომარაგებისათვის, სამკურნალო და საკურორტო წყალმომარაგებისათვის წყლის ობიექტების სანიტარული დაცვის ზონების დამტკიცების შესახებ:

- ბ.ა) "წყალმომარაგების წყაროებისა და სასმელ-სამეურნეო დანიშნულების წყალსადენების სანიტარული დაცვის ზონები" - სანიტარული წესები და ნორმები (დანართი 5)
- გ) დასახლებული ადგილების ატმოსფერული ჰაერის სანიტარული დაცვის წესებისა და ჰიგიენური ნორმების დამტკიცების შესახებ:
- გ.ა) "ჰიგიენური მოთხოვნები დასახლებული ადგილების ატმოსფერული ჰაერის დაცვისადმი" - სანიტარული წესები და ნორმები (დანართი 6)
- გ.ბ) "დასახლებული ადგილების ატმოსფერული ჰაერის დამაბინძურებელი ნივთიერებების ზღვრულად დასაშვები კონცენტრაციები" - ჰიგიენური ნორმატივები (დანართი 12); (24.02.2003 N 38/5)
- დ) ნახმარი წყლებისა და მათი ნალექების სარწყავად და სასუქად გამოყენებისას ნიადაგის სანიტარული დაცვის წესებისა და ჰიგიენური ნორმების დამტკიცების შესახებ:
- დ) "ჰიგიენური მოთხოვნები ნახმარი წყლებისა და მათი ნალექების სარწყავად და სასუქად გამოყენებისადმი" - სანიტარული წესები და ნორმები (დანართი 7)
- ე) ადამიანზე რადიოსიხშირის დიაპაზონის ელექტრო-მაგნიტური გამოსხივების ზემოქმედების სანიტარული წესებისა და ჰიგიენური ნორმების დამტკიცების შესახებ:
- ე.ა) "რადიოსიხშირის დიაპაზონის ელექტრომაგნიტური გამოსხივება (რსდ ემგ)" - სანიტარული წესების ნორმები (დანართი 8)
- ე.ბ) "ფიზიკური ფაქტორების დასაშვები დონეების სანიტარული ნორმები სახალხო მოხმარების საგნების გამოყენებისას საყოფაცხოვრებო პირობებში" - სანიტარული წესები და ნორმები (დანართი 9).
- ე.გ) "რადიოსიხშირის დიაპაზონის ელექტრომაგნიტური გამოსხივების მქონე ობიექტების სანიტარიულ-დაცვითი ზონის განსაზღვრა" - მეთოდური მითითებები (დანართი 15). (24.02.2003 N 38/5)
- ვ) ადამიანის ჯანმრთელობაზე ხმაურისა და ვიბრაციის ზემოქმედების სანიტარული წესებისა და ჰიგიენური ნორმების დამტკიცების შესახებ:
- ვ.ა) "ხმაური სამუშაო ადგილებზე, საცხოვრებელ, საზოგადოებრივი შენობების სათავსებში და საცხოვრებელი განაშენიანების ტერიტორიაზე" - სანიტარული წესები და ნორმები (დანართი 10)
- ვ.ბ) "საწარმოო ვიბრაცია, ვიბრაცია საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი შენობების სათავსებში" - სანიტარული წესები და ნორმები (დანართი 11).
- ზ) "დასახლებული ადგილების ნიადაგის სანიტარული დაცვის მეთოდური მითითებების დამტკიცების შესახებ: (24.02.2003 N 38/5)

ზ.ა) “დასახლებული ადგილების ნიადაგის მდგომარეობის ჰიგიენური შეფასება” - მეთოდური მითითებები (დანართი 13);

ზ.ბ) “მეთოდური მითითებები ნიადაგების ქიმიური ნივთიერებებით დაბინძურების საშიშროების ხარისხის შეფასებაზე” - მეთოდური მითითებები (დანართი 14).

39. "სასურსათო ნედლეულისა და კვების პროდუქტების ხარისხისა და უსაფრთხოების სანიტარიული წესებისა და ნორმების დამტკიცების შესახებ" 2001 წლის 16 აგვისტოს #301/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #91 27.08.2001);

40. 7. "განსაკუთრებით მალფუჭებადი პროდუქტების შენახვის პირობებისა და ვადების დამტკიცების შესახებ" 2001 წლის 16 აგვისტოს 303/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #91 27.08.2001);

41. 10. "საცურაო აუზების მოწყობის, ექსპლუატაციისა და წყლის ხარისხისადმი წაყენებული ჰიგიენური მოთხოვნების დამტკიცების შესახებ" 2001 წლის 16 აგვისტოს #306/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #90 24.08.2001).

42. "სკოლამდელი და ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების მოწყობის, აღჭურვისა და სამუშაო რეჟიმის სანიტარიული წესებისა და ნორმების დამტკიცების შესახებ" 2001 წლის 16 აგვისტოს #308/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #91 27.08.2001), რომელიც მოიცავს ხუთი დოკუმენტისაგან შემდგარ პაკეტს:

□ ჰიგიენური მოთხოვნები ბავშვთა სკოლამდელი დაწესებულებების მოწყობისა და ექსპლუატაციისადმი _ სანიტარიული წესები და ნორმები;

□ ჰიგიენური მოთხოვნები ექვსი წლის ასაკის ბავშვთა სწავლების ორგანიზებისადმი _ სანიტარიული წესები და ნორმები;

□ ჰიგიენური მოთხოვნები მოსწავლეთა სწავლების პირობებისადმი სხვადასხვა ტიპის თანამედროვე ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში _ სანიტარიული წესები და ნორმები;

□ ჰიგიენური მოთხოვნები პერსონალური ელექტროგამომთვლელი მანქანებისა და ვიდეო-დისპლეური ტერმინალების მოწყობის, აღჭურვის, შენახვისა და სამუშაო რეჟიმისადმი, ყველა სახის სამუშაო-სასწავლო დაწესებულების გამოთვლითი ტექნიკის კაბინეტებსა და დისპლეურ კლასებში _ სანიტარიული წესები და ნორმები;

□ ჰიგიენური მოთხოვნები ბავშვთა სანატორიუმების რეჟიმის ორგანიზების, მოწყობისა და აღჭურვისადმი _ სანიტარიული წესები და ნორმები.

43. `საქართველოს ტერიტორიაზე წარმოების, გამოყენების და ექსპორტ-იმპორტის აკრძალვას ან მკაცრად შეზღუდულ გამოყენებას დაქვემდებარებული საშიში ქიმიური ნივთიერებების ნუსხის დამტკიცების შესახებ` 2001 წლის 26 მარტის #133/ნ;

44. ელექტროსტატიკური, სამრეწველო სიხშირის ელექტრული და სხვადასხვა სიხშირის ელექტრომაგნიტური ველების ზემოქმედების ზონაში მომუშავე-მომსახურე პერსონალის შრომის პირობების სანიტარიული წესებისა და ნორმების დამტკიცების შესახებ~ 2002 წლის 17 სექტემბერი, #259/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #97 2002), რომელიც მოიცავს:
- 10-60კვც სიხშირის დიაპაზონის ელექტრომაგნიტური ველის (ემვ) ზემოქმედების ზღვრულად დასაშვები დონეები _ სანიტარიული ნორმები;
 - ჰიგიენური მოთხოვნები სამუშაოების შესრულებისადმი სამრეწველო სიხშირის (50კვ) ელექტრული ველის ზემოქმედების პირობებში _ სანიტარიული წესები და ნორმები;
 - ელექტროსტატიკური ველის დამაბულობის, იონური დენის სიმკვრივის დასაშვები დონეები ქვესადგურების და ულტრამალაღალი ძაბვის მუდმივი დენის საპაერო ხაზების პერსონალისათვის _ ჰიგიენური ნორმატივები;
45. სამუშაო ზონის ჰაერში ფიბროგენული, შერეული ტიპის მოქმედების აეროზოლებისა და ლითონების ზღვრულად დასაშვები კონცენტრაციების დამტკიცების შესახებ~ 2002 წლის 18 სექტემბერი #262/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #97 2002), რომელიც მოიცავს შემდეგ დოკუმენტებს:
- სამუშაო ზონის ჰაერში უპირატესად ფიბროგენული და შერეული ტიპის მოქმედების აეროზოლების ზღვრულად დასაშვები კონცენტრაციები (ზდკ) _ ჰიგიენური ნორმატივები;
 - სამუშაო ზონის ჰაერში ლითონების ზღვრულად დასაშვები კონცენტრაციები (ზდკ) _ ჰიგიენური ნორმატივები;
46. სამუშაო ადგილებზე, საცხოვრებელ და საზოგადოებრივ შენობებში, საცხოვრებელი განაშენიანების ტერიტორიებზე ინფრაბგერის სანიტარიული ნორმების დამტკიცების შესახებ~ 2002 წლის, 17 სექტემბერი, #257/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #95 27.09.2002);
47. ზოგადი და ლოკალური ვიბრაციით გამოწვეული ვიბრაციული დაავადების და პნევმოკონიოზების კლასიფიკაციის დამტკიცების შესახებ~ 2002 წლის 18 სექტემბერი, #264/ნ, რომელიც მოიცავს:
- ზოგადი და ლოკალური ვიბრაციით გამოწვეული ვიბრაციული დაავადების კლასიფიკაცია _ მეთოდური მითითება;
 - პნევმოკონიოზების კლასიფიკაცია _ მეთოდური მითითება;
48. კანის საფარველის მავნე ნივთიერებებით დაზინძურების ზღვრულად დასაშვები დონეების დამტკიცების შესახებ~ 2002 წლის 17 სექტემბერი, #255/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #93 25.09.2002);
49. საწარმოო სათავსების მიკროკლიმატისადმი წაყენებული ჰიგიენური მოთხოვნების დამტკიცების შესახებ~ 2002 წლის 17 სექტემბერი, #256/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #93 25.09.2002)

50. `პროფესიულ დაავადებათა პროფილაქტიკის მეთოდური მითითებების დამტკიცების შესახებ` 2002 წლის 18 სექტემბერი, #263/ნ, ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #97 2002), რომელიც მოიცავს:
- თამბაქოს მტვრის ორგანიზმზე მოქმედების პოლიმორფიზმი ადრეული დიაგნოსტიკა და პრევენცია _ მეთოდური მითითება;
 - ლოკალური ვიბრაციით გამოწვეული დაავადების დიაგნოსტიკა და პრევენცია _ მეთოდური მითითება;
 - ადამიანის ორგანიზმზე მანგანუმის მოქმედების თავისებურებანი _ მეთოდური მითითება;
 - ადამიანის ორგანიზმზე ლოკალური ვიბრაციისა და მანგანუმის ერთობლივი მოქმედების პროფილაქტიკა _ მეთოდური მითითება;
51. `საქართველოს ტერიტორიაზე რადიაციული უსაფრთხოების ნორმების დამტკიცების შესახებ` 2001 წლის 26 მარტი, #132/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #33 10.04.01);
52. `განსაკუთრებულ შემთხვევებში წყალმოსარგებლეთა უფლებების შეზღუდვის წესების დამტკიცების შესახებ` 2002 წლის 5 ნოემბერი #308/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #113 18.11.02);
53. `სამკურნალო კატეგორიას მიკუთვნებული წყლის ობიექტების ნუსხისა და მინერალური წყლის ხარისხისადმი წაყენებული ჰიგიენური მოთხოვნების დამტკიცების თაობაზე` 2002 წლის 5 ნოემბერი #310/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #113 18.11.02).
54. `საქართველოს ტერიტორიის სანიტარიული დაცვის წესების დამტკიცების შესახებ` 2003 წლის 11 ივნისის #127/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #57 17.06.03);
55. `სამუშაო ზონის ჰაერში მავნე ნივთიერებების შემცველობის ზღვრულად დასაშვები კონცენტრაციების დამტკიცების შესახებ` 2003 წლის 25 დეკემბრის #346/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #2 07.01.04 მუხლი 40);
56. `რადიოიზოტოპური ლაბორატორიების მოწყობისა და მედიცინაში ღია რადიოფარმპრეპარატების გამოყენების სანიტარიული წესებისა და ნორმების დამტკიცების შესახებ` 2004 წლის 15 იანვრის #10/ნ (`საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე` #11 2004 მუხლი 108)ლ
57. `ულტრაიისფერი დასხივების მეთოდის გამოყენებით წყლის გაუსნებოვნების სანიტარიული წესების დამტკიცების შესახებ` 2004 წლის 22 იანვრის #17/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #13 05.02.04 მუხლი 118);
58. `წყალმომარაგების სისტემაში გამოყენებული მასალების, რეაგენტების, მოწყობილობებისა და ტექნოლოგიების ჰიგიენური შეფასების მეთოდური მითითებების დამტკიცების შესახებ` 2004 წლის 22 იანვრის #16/ნ ("საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" #13 05.02.04 მუხლი 117);

59. `მსხვილმასშტაბიანი რადიაციული ავარიების დროს სანიტარიულ-ჰიგიენური და სამკურნალო-პროფილაქტიკური ღონისძიებების ორგანიზების მეთოდური მითითებების დამტკიცების შესახებ` 2004 წლის 14 იანვრის #8/ნ (`საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე` #11 2004 მუხლი 107);
60. "სხვადასხვა ტიპისა და დანიშნულების გამოსხივების წყაროებთან, სამრეწველო მასალებთან და ინსტრუმენტებთან მუშაობისადმი წაყენებული ჰიგიენური მოთხოვნების დამტკიცების შესახებ" 2004 წლის 14 აპრილის #76/ნ, რომელიც მოიცავს შემდეგ სანიტარიულ ნორმებს:
- ჰიგიენური მოთხოვნები აზბესტსა და აზბესტმემცველ მასალებთან მუშაობისადმი;
 - ჰიგიენური მოთხოვნები სამრეწველო, სამედიცინო და საყოფაცხოვრებო დანიშნულების საჰაერო და კონტაქტური ულტრაბგერის წყაროებთან მუშაობისადმი;
 - ჰიგიენური მოთხოვნები ხელის ინსტრუმენტებთან მუშაობისადმი.
- (`საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე` #45 ნაწილი III 2004);
61. "მძიმე მრეწველობის ზოგიერთი ტიპის საწარმოს მოწყობის, აღჭურვისა და ექსპლუატაციის სანიტარიული წესების დამტკიცების შესახებ` 2004 წლის 14 აპრილის #78/ნ რომელიც მოიცავს შემდეგ სანიტარიულ ნორმებს:
- ჰიგიენური მოთხოვნები საშენ მასალათა მრეწველობის საწარმოებისადმი
 - ჰიგიენური მოთხოვნები ქვანახშირის მრეწველობის საწარმოებისადმი.
62. `პათოგენურ ბიოლოგიურ აგენტებზე (პათოგენურ მიკროორგანიზმებზე) მუშაობის სანიტარიული ნორმები` 2005 წლის 6 დეკემბრის #.317/ნ ბრძანება (საკანონმდებლო მაცნე #143 2005წ);
63. `ცენტრალიზებული და ადგილობრივი წყალმომარაგების სასმელ-სამეურნეო წყლის ქლორით გაუსწებოვნებისა და წყალსადენის ნაგებობის დეზინფექციის სანიტარიული წესების დამტკიცების შესახებ` 2006 წლის 15 სექტემბრის #250/ნ ბრძანება (საკანონმდებლო მაცნე #129 2006 წ.);
64. `მძიმე, მავნე და საშიშიპირობებიან სამუშაოთა ნუსხის დამტკიცების თაობაზე` 2007 წლის 3 მაისის #147/ნ ბრძანება;
65. "პროფესიული დაავადებების ნუსხისა და იმ პროფესიული საქმიანობის ჩამონათვალის დამტკიცების შესახებ, რომელსაც თან ახლავს პროფესიული დაავადების განვითარების რისკი" 2007 წლის 13 ივლისის #216/ნ (საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე #102 მუხ.1117 18.07.2007